

С.П.Толстякова

«Эрэл» народнай ункуу

театрын салайааччыта,

СР культууратын утуолээх улэһитэ

«ЭРЭЛ» — САХА УНКУУТУН КЫҺАТА

2008 сылга «Эрэл» ункуу ансаамбыла профсоюз дыбарыаһын иһинэн тэриллэн улэлээбитэ 25 сылын туолла. Бу сыллар тухары элбэх эдэр ыччат коллективка дьарыктанан ааста. Олох уларыан истэбин аайы киһи билиитин—коруутун ис дьинэ тэннэ уларыар. Ол да буоллар, уйэ уларыытыгар норуот итэһэлин терут тыынын тутуһан, ырыатын—тойугун торумнаан утумун тута сылдьар уеруулээхпит.

Куоракка баар ансаамбыллартан сыыйыллан, куонкурууска хапсыбакка хаалбыт оболор тумсэ туһэн, санааларын холбоон, бабаларын тумэн кылгас кэмнэ коллективы уескэтэн, дьон—сэргэ дьуулугэр сыанаба тахсан сэргэппиттэрэ. Сыралаах улэлэринэн эрэллэрин ситиһэн, уеруулэриттэн ансаамбылларын — «Эрэл» диэн сурэхтээбиттэрэ. Туораттан омос кердехе: бары да кып—кыра, теп—текунок, били этэллэрин курдук «буруолуу сылдьар буулачыка курдук» кыргыттар, «атыр обус курдук сунньунэн ебуллубэт...» уолаттар кэлбиттэрэ. Оччолорго Культура дыбарыаһын дириэктэринэн санарды уэлэли кэлбит Лидия Алексеевна Голубцова — «Биир ыйынан программа онорон таһаардаххына — уэлэли хаалыан, суох буоллабына — суох!» — диэн олус кытаанахтык эппитин ейдуубун. Онно оболору кылгас кэм иһигэр хомуйа охсон, хум—хам тутан бэлэмнэнэн барбыппыт. Бу иннинэ, сана улэһэ киирбит дыбарыаска «Нуучча коллектива эрэ баар буолуохтаах» — диэн ейдебуллээх уеһээттэн ыйаах баар буолан, бальнай ункуунэн сирэйдэнэн, киэһэ аайы буюмнэн сахалы ункуулэринэн З.П.Чугунова, Н.Н.Свешников буоламмыт астына дьарыктанар этибит. Манна диэн эттэххэ, Лидия Голубцова кэлэн балаһыанньаны быһааран, ырааска ууран аартыкпытын арыйбытыгар муура суох махтанабыт. Аан бастакы сурэхтэммит, коллективы ааттаппыт ункуулэринэн: «Отчуттар ункуулэрэ», «Сайылык кыргыттара», «Хомусчуттар», М.Жорницкая С.Зверев тылыттан суруйан хаалларбыт матырыаалыгар олобуран туруоруллубут «Сэлбирэскэ», Н.Карамзина туруоруутугар «Калмыцкай», «Бурятскай».

1985 сыллаахха «Саха сирэ ункуулуур» диэн ункуу коллективтарын конкурсугар бастынар ааттарыгар иккис миэстэһэ тиксэн, соһуччу дьоллонон айар улэ киэн эйгэтигэр кынаттамыппыт, дьиннээх суолбутун тобулбуппут. Оччолорго сунньунэн хотугу норуоттар ункуулэрин

кытта араас атын норуоттар ункуулэрин туруораллара. Музыкаҕа ордук симфонической, норуот оркестрын музыката туттуллара. Ол курдук В.Кац «Мин туундара оботунабын», С.Захаров «Сахалартан Уруй!» А.Н. Мохотчунова туруоруутугар («Сарыал» ансаамбыл), Н.Кисленко оркестрга таһаарытыгар «Оһуор» ункуутэ, «Хотугу ункуу», В.Винокуров («Кыталык» ансаамбыл), А.Клакинова «Оһуор» ункуутэ («Добордоһуу»), «Эркээни ыччата» салайааччы В.Е. Романова «Кымыс ункуутэ», «Эдэр ыччат» ункуутэ сыанаҕа олус чаһылхайдык кестубуттэрэ. Олор ортолоругар сана тахсан эрэр ансаамбыл норуот ырыатын тыыннаах доһуйуолугар толоруллубут — ункуулэрэ, оччолорго арааһа, сонундук кестубуттэрэ. Музыкальнай салайааччынан В.Емельянов улэлэспитэ. Профсоюз 17— ис съездин делегаттарыгар аналлаах Кремль дыбарыаһыгар буолар улахан концерка, бутун Союз тэбэр сурэһэр — Москва куоракка барар чиескэ тиксибиппит. Ити барыта Васильева Люция Никандровна — Профсоюзтарын норуот айымньытын дьезин дириэктэрэ туруорсуутунан этэ. «Хоту — мин дойдум» диэн хартыынаны биир ый кэринэ бэлэмнэнэн онно тийэн кердербуспут. Айар улэ бастакы хардыта олус эрчимнээхтик, эрэллээхтик саһаламмыта!

«Эрэлгэ» дьарыктаммыт оболор, кэлин ахтар — саныыр тугэннэригэр, ансаамбылга бэйэ—бэйэһэ олус эйэһэс сыһыан, истин иһирэх доһордоһуу, бары бииргэ, эйэлээх дьизэ кэргэн курдугун бэлиэтииллэрэ. Ити барыта, эрчимнээх эдэр саас салайар активын оболоро, коллектив суруннуур кууһэ салайааччытга тирэх буолбута. Салайааччы хас биирдии обобо ирдэбиллээхтик сыһыаннастаһына эрэ — коллектив дьиннээх биир сомоһо куус буолар. Араас майгытылаах—сигилилээх, ураты ийтиилээх оболору коллективка биир тыынна киллэрэр улахан улэттэн тахсар. Аны санаатахпына, уксулэрэ «ыал мурун буелэрэ», «сээн» дэтэ улааппыт оболор коллективка элбэхтэр, олор моһуораларын кеннерерге угус сырабын биэрбитим.

Сана кэлбит оболору тумэн биир тыынна киллэрэрга куус кеме буолбут инники куеннэ сылдыбыт кемелееччулэрим: Степан уонна Наталья Стрекаловскайдар, Алена уонна Юрий Христофоровтар, Валентина Семенова, Марина Игнатьева, Настя Тастигина, Айталига Егорова, Михаил Филиппов... Оболор олус тумсуулээх этилэр. Тереебут куннэрин бары бииргэ ылаллара, араас хабааннаах культуурнай, сана кэлбит обону кытта уопсай тыл булан дэбигис тургэнник коллектив тыыныгар киллэрэллэрэ. Актив куустээх буолан, коллектив ис эйгэтэ эйэлээх, сылаас тыыннаах, доһордоһуу быстыбат беһе кууһунэн керуерээһэ. Билигин даһаны сана кэлбит оболорго ансаамбыл бастакы кыттыылаахтарын куруук холобур оностобун. Кун

бугуннэ диэри оболор ыал ыалынан керсүһэллэр, бэйэ-бэйэлэрин кытары билсэллэр, кинилэр оболоро эмиэ добордоһоллор. «Эрэл» коллективка сүрэхтэринэн себулэһэн, олохторун холбоон бэрт элбэх ыал уескээтэ. Салайааччыга – уерэтэр оболоро тапталларын, олохторун суолугар аргыстаһар аналларын булаллара – бу буолар улахан уеруу, дьол!

Сыл ахсын оболор уерэхтэрин бутэрэн, бэйэлэрэ талбыт идэлэринэн улэлии тарбаһаллар, олору солбуйа атын оболор кэлэн иһэллэр. Ансаамбылга уопсай суру кууһурдэр, дурда— хахха уолаттарым: Толя Скрябин, Павел Иванов, Федор Дьячковская, Георгий Винокуров, Кеша Борисов, Миша Давыдов, Петр Шишигин, Николай Авксентьев уо.д.а., коллектив сунһун тумэр, оннун булларар — кыргыттарым: Анна Киприянова, Марина Игнатьева, Валерия Винокурова, Сусанна Алексеева, Наталья Стручкова, Мотя, Сардаана Стручковалар, Аника Алексеева, Марианна, Неустроева, Дуся Романова, Зина Захарова...

90—с сылларга барыбытын биир муостанан хаамтарар Тимофей Григорьев коллектив старостата этэ. Кини уерэбин кэнниттэн паапкалаах кетен түһэрэ бу баарга дылы. Аан аттыттан барыбытын стройдаталаан барара: «Хайа, бары бааргыт дуо?» — диэн кэллэ кэлээт куллэртээн, турар— олорор оболору барыларын дьаһайан, хамсатан ункуугэ туруортаабытынан барара.

Бастакы састаап оболорун саныырым — ахтарым сылтан сыл ессе кууһурэн иһэр. Эһиэхэ барыгытыгар айар кыаххыт сайда, эйгэбит кэнии турарыгар бабарабын, киһи буолан килбэийин диэн алгыспын аныыбын!

Оччолорго улэбит—хамнаспыт, олохпут—дьаһахпыт коллективпыт таһаарар хаһыатыгар кизэнник сырдатыллара. Онно редколлегия олус таһаарыылаахтык, айымныылаахтык улэлиирэ. Хаһыат ис тутула, ис хоһооно киһини барытын сехтерере. Бу хаһыаттар историяба киирэннэр Санкт—Петербургга уерэнэр оболор дипломнай улэлэригэр ырытыы, матырыйаал буоланнар хамыыһыа биһирэбилин ылбыттара. Худуоһунһуктар С.Колесова, С.Иванова, Сатал— Уус, Эдуард Тойтонов _ кемелерунэн оболор тумсэн олорон сарсыардаттан кизһээннэ, улэ кэнниттэн тууннэ диэри кехтехтук ылсыһан улэни ньиргиччи таһаараллара. Киһи кыаба улахан хабааннаах улэ кэмигэр эбэтэр сана улэ тахсыытыгар кестер. Онтон тахсыылаах улэн тумугун кердеһунэ — куускэр куус, кыаххар кыах эбиллэрэ. Онон, киһи туруннабына тугу барытын кыайар туруктаах.

Киһи айыбаттан ыллыыр-туойар, ункуулуур, айар-тутар, тигэр -уһанар, ойуулуур-бичиктиир кизэн талааннаах. Санаан куустээх буоллабына, сайдар кыаххын сайыннарар бабалаах буоллаххына эрэ суолун арыллар.

Коллективка кэлэр оболор уһуйулуу, уерэх тугэнин аһаллар.

Кыахтааба, тулуурдааба, куустээх санаалааба эрэ хаалар. Хас биирдии ообо кулуус булуохха наада. Коллективка биир эмит олох чабылхай айылбаттан айар кыахтаах эт - хаан еттуттэн сайдылаах ообо кечуннэбинэ - улахан уеруу.

Оннук айылбаттан талааннаах ообо биэс сылга биирдэ эмит кэлэр уонна 50-ча киниттэн биирэ эрэ буолар. Хаһан да ункуулээн кербетех да буоллар, ункуу уорэбин сунньун сепко биэрдэххэ абыях кэмнэ ункуугэ киллэриэххэ сеп. Ити олус интириэһинэй тугэн. Оннук оболор уксугэр уруһуйдуур уонна ену керер, киэби, кээмэй тутулун тутар, харабар хатыыр, кербутун-билбитин ыһыктыбатты ейугэр хатыыр кыахтаах. Эт-хаан еттугэр бу оболор сайдылаах кыахтаах буолаллар. Ону керер ообо дорбоону тутар, ыллыыр кыахтаах. Киэби, кээмэй тутулун керер буоллабына тэтимнээх, дьуерэлээн тэнник туттар хамсанылаах эбит диэн быһаарыахха сеп. Математиктар - тэtimi туталлар, тыл еттугэр сайдылаах ообо - ис керуулээхтэр. Бу оболор хайан да ункуулэбэтэх да буоллаллар, дьарык тэтимигэр таба тайаннахтарына дэбигис тургэнник айар улэ тугэнигэр киирэллэр.

«Айар талаан диэн – айылбаттан бэриллитбит ийэ кутун терут ситимэ» - диэн Кубэйэ этэр. «Ообо бэйэтэ ис кыаба тердун ууһунан таһымнаах. Айылбатынан септеех бириэмэтэ кэллэбинэ, киһи тус таһымыгар айар суола арыллар, уустук уйан кэрэ кэмэ кэлэр. Дьарыкка ообо аһылынабына бэйэтигэр чугаһатарын ис дьининэн, эйгэтин билиитин ылар. Ообо таһымыттан тахсан уерэтии - кини ис эйгэтин алдьатыы буолар. Олус харыстабыллаах буолуохха наада. Олус улахан айымньы - улахан тыыннаах, ообо инчэбэй этигэр сеп тубэспэт. Остуоруйа ообо айымньыта диэн мээнэбэ буолбатах. Олонхону ообо остуоруйа таһымынан уобарастаан судургутук кэпсиэхтээх. Иччилээх тыл илбиһигэр киллэрэртэн туттунабын. Уһуйааччы ообо ис эйгэтигэр, тыныгар киирэн туран аргыый ис дьинин булларар, дьобурун уһугуннарар. Ообо эйгэтэ чараас, ол иһин уһуйааччы биирдиилээн эрэ улэлиэхтээх. Уһуйааччы таһаарбыт оболоро бэйэ-бэйэлэрин ситим курдук тардыһан кехтеех буоллабына, коллектив уескуур. Улэн тумугэ - ол буолар!» - диэн Кубэйэ бэйэтин санаатын этэр. Айар коллективтарга сылдьар ообо уерэбин, улэтин кэннэ, сынньалан кэмигэр оболору кытары билсэн, искусство кэрэ эйгэтин кытары алтыһан, билиитин кэнэтэн, эт-хаан еттунэн сайдан, тэтимнээх олох тыныгар киирэн олох сайдытын кытары бииргэ хардылаһан сайдан, билиитин-керуутун таһыма урдээн иһэр.

Терут айылбаттан бэриллитбит дьобурун сайыннарар кыахтаах киһи кэмэ кэллэбинэ тахсан иһэр эбит. «Киһи айар терут ситимин дьобура арылынабына — киһи олобун сунньэ уларыяр...» - диэн Кубэйэ этиитин ситэрэр. Ансаамбылга кэлбит оболор дьарыктанар кэмнэригэр тугу эрэ

бэйэлэригэр туһалаабы ылбыт буоллахтарына, тупсар, сайдар суолга турдахтарына - бу буолар салайааччыга улахан кыайыы.

Ансаамбыл тэриллээбиттэн улэлиир хайыс хата - саха ункуутун ураты чабылхай кестуутун кердешун буолар. Бастакы туруоруллубут ункуулэртэн биирдэстэрэ С.Зверев тылыттан М.Жорницкая сурукка хаалларбыт матырыйаалыгар олобуран туруоруллубут «Сэлбирэскэ» диэн ункуу буолар. Былыр тегуруччу туран эрэ бокуйа-бокуйа ере кетен ункуулуулэр эбит. «Ортолоругар сизэл тутуурдаах киһи ункуу тылын таһаарара уһу» - диэн сурукка киирбит. Бу ункуунэн «Саха сирэ ункуулуур» конкурска кыттан кыайыылаах буолан айар суолбут аартыга арыллыбыта. «Кыталыктар кырдаллара» М.Жорницкая хомуйбут матырыйаалыгар олобуран туруоруллубут ункуу. Е.Чарпыкова «Кыталык ырыата» диэн норуот ырыатын ыллаан иһитиннэрбитэ ункуугэ добууол буолбута. Ырыа нарын матыбыгар сеп түбэйиннэрэ уйдаран набыллык, уста сылдыар тэтиминэн хамсаныылаах ункуу тахсыбыта. Конкурстарга, фестивалларга дьон биһирэбилин элбэхтик ылбыта.

Ансаамбыл репертуарыгар киирэн концерттары киэргэппит оҕолор олус себулуур ункуулэринэн буолаллар: «Отчуттар ункуулэрэ», «Сайылык кыргытара», «Сарсыарда Олуенэ5э», «Сэргэлээх эдэр ыччата», «Хомусчуттар», «Кырдал кыһа», «Хотугу мин дойдум», «Калмыцкай», «Бурятский» ункуулэр. Ункуу музыкатын оркестрга таһаарбыт киһинэн ансаамбыл музыкальнай салайааччыта Валерий Ноенохов.

Киһи айар суолугар сомсон ылбыт билиитэ, уерэ5э айар аартыгын тахсыылаах суолугар кулуус буолар эбит. Киһи суолугар теһенен элбэх араас ураты керуулээх, дьобурдаах дьону керсер даһаны соччонон элбэх билиини ылар, уерэ5и аһар. Ол курдук, биһиги айар суолбут саһаланыытыгар биир сурун кемелейееччубутунэн буолар исторической наука кандидата, СГУ доцена П.А.Слепцов. Киһи кеметунэн «Уруу ыһыаһа» - диэн улахан хартыынаны сыанаһа таһаарарга бастакы холонуубутунан буолбута. Бу хартыынаһа XIX-ус уйэтээ5и уруу ыһыаһа костер. Биир чабылхай тугэнинэн буолар суктэр кыыс ырыата, кыһы атаарыы тугэнэ. Суктэр кыыс оруолун оччотообуга Е.Чарпыкова уерэнээччитэ музыкальнай училище студентката Валентина Яковлева, уол оруолун - Гаврил Григорьев, Ийэхсит - музыкальнай училище студентката Айталиа Адамова, аһалара - «Тойук» ансаамбыл кыттыылаахтара - Р. Егоров, П.Кумечко, ийэлэрэ - З.Сысолятина толорбуттара. «Тойук» ансаамбыл ытык кырдыадастарын кытары биһиги коллективпыт ер сылларга бииргэ улэлэспитэ. Саһалыы норуот ырыатын, тойугун, оһуохайын тыһынын оҕолор ытык дьонноруттан кере-истэ уерэнэн, ейдеругэр-санааларыгар, уйулһаларыгар саһалыы тыһыны, куту-суру

инэриммитгэрэ чэхчы.

Биир улахан улэнэн буолар Далан «*Тулаайах оҕо*» айымньытынан туруоруллубут «*Хоһуун туһунан номох*» ункуу. Ити эр киһи ункуутун хамсанытыгар бастакы холонуубут этэ. Музыкаатыгар Захар Степанов суруйан кемелеспутэ. Туруорууга синтезатор музыкатын туттан сценаба таһаарбыппыт. Синтезатор, ырыа, хомус, дыһа, купсуур добуууоллаах саналы хайысха айыллан тахсыбыта. Бу музыка тахсарыгар Культура дыбарыаһын звукооператора Андрей Чурсин кемелоспутэ. Премьераны Монголияттан сылдыар режиссер корон олус себулээн, бу курдук махтал сурук хаалларбыта: «Ункуу эйгэтигэр сана хайысха тахсан эрэр — ункуу театра». Сана улэлээн эрэр буоламмын буолуо, ити тылларга улаханлык ойбун-санаабын уурбатабым. Оччолорго, миэхэ ансаамбылым да баара учугэй курдуга. Бу 1987-1988 сыллар этилэр.

Кэлин, 90-с сыллардаахха биллиилээх суруйааччы Далан бэйэтин архыыбыттан А.Саввинов хомуйбут матырыйаалын былыргы латынныы шрифтэрдээх «*Анахсыт тардыытын*» илиибэр туттарбыта. Ааһан баран сыанаба таһаарарга холонмутум. Научнай консультаанынан Афанасий Семенович Федоров, музыкаатыгар Саха театрынын режиссера Карл Сергучев улэлэспиттэрэ. Тыл, хамсаныы, тэтам холбоһоннор биир улахан композиция тахсыбыта. Фон музыкатын уонна композицияны барытын биир тыынна тутан, оболор ис туруктарынын, ейдерун-санааларын тумэн дьон дьуулугэр таһаарбыппыт.

А.С.Федоровтынын «Анахсыт тардыытыгар» бастакы керсуһуубут этэ, кэлин «*Битии*» диэн ункуу туруорулларыгар айар суолбут ессе биирдэ алтыһан ааспыта. Музыкальной добуууолу «Чолбон» болох толорбута. Бу толорууга «Тута кириин» - диэн ойдебулу билбиппит уонна инникитин тута кириин тугэнин туһанарга, тулалыыр эйгэ тэтимин, салгынын, тынын тутарга холонуу саһаламмыта. «Табык» фестиваль арыллыытыгар Афанасий Семенович алгысчыттаах «*Битии*» ункуутэ тахсыбыта. Оболор концерт кэнниттэн, сыана кэтэгэр тийэн - «Олус дыкти турукка киирэн табыстыбыт! Сиргэ уктэммэккэ, салгынна кете сылдыар курдукпут!» - диэн кэпсээбиттэрэ. «Табык» фестиваль биһиги ансаамбылбыт айар улэтигэр биир тахсыылаах ураты кэрдиис кэм, бэлиэ тугэни биэрбитэ.

Айар улэ тахсыылаах тугэннэрэ сана ункуулэринэн бэлиэтэнэн иһэр. Ол курдук, «Арчы» ункуу сыанаба тахсыыта биир оннук чабылхай тугэнинэн буолбута. «Табык» арыллыытыгар анаан бэлэмнэнэн тахсыбыт ункуу буолар. Бу ункуу матырыйаалын архыыптан булан, туом оноһуулар онкулун, ис тутулун кэпсээн биэрбит Л.А.Афанасьев - Тэрис. Ункуу бастакы тутула табык туруоруулар туома этэ. Онтон кэлин, «Арчы» диэн уопсай ааты

ылбыта. Бастагы тахсыытыгар «Чолбон» рок- группа добуууоллаабыта, хомуска - Клавдия Хатылаева, кырыымпада - Герман Хатылаев, хабарба ырыатын - Владислав Кемлиль, тойугу - Анастасия Кардашевская толорбуттара. Тута тугэни тутуһан, бары биир тыынна, тэтамнэ киирэн толорбушпут. Бу ункуу кэнниттэн, оһолор олус диэн дуоһуйан, чэпчээн, астынан: «Бары биир тыынна, тэтимнэ киирэн туран ункуулээтибит. Салгын эмиэ тэтимнээх эбит ээ! Туман быһыһыгар ере уйдара сырыттыбыт. Бэйэтэ тахсан иһэр курдук» - диэн кэпсии тоһуйдулар. Керееччулэр: «Интириэһинэй, таайтарыылаах ункуу, киһини хайдах эрэ турукка киллэрэр!» - диэн санааларын уллэстибиттэрэ.

«ЫРЫАМ УНКУУМ - СУРЭСИМ ЫАРЫЫТА ОЙБУН – САНААБЫН СУУЙТЭРБИТИМ!» (С. Зверев – Кыыл Уола).

Сылтан сыл репертуар кэнээн, байытыллан, айар суолга санаттан сана ункуу, уерэх курдук ураты керуу тобуллан иһэр. Репертуар биир чабылхай кестуутунэн Сергей Зверев ункуулэрэ буолаллар. «Саха ункуутун билэбин» - диэн этэр киһи арааһа, суоһа буолуо. Училищеһа уерэнэ сылдьан анаан-минээн саха ункуутун ырыта, уерэтэ да сатаабат этибит, оннооһор анал предмет да суоһа. Классический, народной, аныгы ункуулэр предмет эрэ быһыытынан баар этилэр. 90-с эрэ сыллардахха саха ункуутэ предмет быһыытынан А. Г. Лукина кебулээһининэн культура колледжын ункуу салаатыгар уерэх программатын иһинэн киирбитэ. Ол гынан баран терут ункууну, сир-туом ункуутун сунньун ыйан-кэрдэн биэрэр, уһуйар киһи бугунну куннэ диэри суох диэххэ сеп.

Айылһа тыһын, дорһоонун, тэтимин тутар киһи - терут ункуу хамсанытын кыайа тутан сепке таһаарара буолуо?! Сахалы тыһиннаах, куттаах хамсанылар - С.Зверев айан хаалларбыт ункуулэригэр бааллар диэххэ сеп. Анал уерэһэ да суох буоллар бэйэтин керуутунэн, дууһата таайарынан, айылһата этэринэн, сурэһэ ылынарынан чабылхай, ураты тутуллаах ункуулэри бар дьонугар бэлэх онорон хаалларбыт суду киһи эбит. С.Зверев ункуулэригэр илии балаһыанһата, атах ууруута оһуор ойуута буолан ситимнээн дирин ис хоһоонноох айымны буолан таныллан иһэр. Анал уерэхтээх киһи уерэһин билиитинэн биир куруе иһигэр сылдьар. Барыта быраабыланан атаһтанан, атах тэпсиини кытары дьирэнкэй курэхтэһэ сылдьар курдуктар

Уйэттэн уйэбэ, келуенэттэн келуенэбэ бэриллэ сылдыр норуот баайа ырыата-тойуга, ункуутэ культуурата кэлэр кэнчээри ыччакка уура-тута сылдьан тиэрдэр бэлэбэ, уерэбэ буолар. Ол курдук С.Зверев туруорбут «Оһуор» ункуутэ билинни уйэ ыччатыгар тутта сылдьан уерэнэр уерэбэ диэххэ сеп. Бу ункууну сергутэн таһаарбыт искусствоведение доктора, саха культууратын утуелээх улэһитэ Ангелина Григорьевна Лукина буолар. Кини хомуйбут матырыйаалларыгар олоһуран «Оһуор», «Алгыс» ункуулэрэ туруоруллубуттара. Кэлин ункуулэр ситэриллэн, Сунтаар улууһуттан теруттээх С.Зверев ансаамбылын кыттыылаахтарын кемелерунэн сыанаба тахсыбыттара.

«Алгыс» ункуутугэр сурун толорооччу - Алгысчыт кыыс уобараһынан бэриллэр. Аан дойдутугар дирин сугуруйуу онорон, кынатчыт уолаттарын, кыталык кыргыттарын ыныран, туһулгэтин тегуруччу арчылаан хааман аал уотугар сугуруйэр. Ункуу ис хоһооно сугуруйуунэн арыллан иһэр. Саха ункуутугэр хамсаныы барыта дирин ис хоһоонноох. Хас биирдии хамсаныы ункуугэ анал бэйэтэ турар миэстэлээх.

«Алгыстаах тылбын, ейбун-санаабын бар дьоммор ыытабын» - диэн удабан-алгысчыт кыыс хамсаныыта, «Сир - дойду иччитигэр сугуруйуу»-туһаайыылаах хамсаныы, «Алгыһы ылыы», «Алгыһы ытыы», «Сурэби холбооһун», «Суол тэлэйи», «Тордуйалыы тоһуйуу» - хамсаныыллара ункуу ис хоһоонун ситимнээн арыллар. Хамсаныылар тиһиллэн, ситимнэнэн толору ункуу киэбин, быһыытын-таһаатын таһааран иһэллэр.

Ситим ункуутэ - бийиги ансаамбылбытыгар 1991 сыллаахха С. Зверев 100 сааһыгар анаан туруоруллубута. Юрий Кириллин суруйан хаалларбыт матырыйаалынан, Тегул Сергеевич Зверев кеметунэн, ункуу сергутуллубутэ. Сорох тугэннэри хамсаныыга тылбаастаан таһаарар-бытыгар ыарырбаппыт. Бу кэмнэ Сунтаартан Мария Кириллина кэлэ сылдыр этэ. Дмитрий Сергеевич Зверев мийгин Мария Кириллиналыын тиксиһиннэрэн дэбигис тургэнник хамсаныыларбытын тылбаастатан таһаарбыт. Ол курдук, «Ситим ункуутун» аһыйах кэм иһигэр челугэр туһэрбиһит. Оһолор олус себулээн ункуулуур ункуулэрэ буолбута. Бу ункууну Россия угус куораттарыгар, ону таһынан Францияба, Италияба, Кореяба, Тайвань курдук ыраах дойдуларга тийэ кердербуппут.

Кэлин ырытан кердеһпунэ, Мария Жорницкая эмиэ бэйэтин кинигэтигэр суруйан турардаах эбит. Зверев бу ункууну «Сэлбирэскэ» диэн былыргы эргимтэ ойуулаах, ситии быа тутуурдаах ункуу баарын туһунан кэпсээбитэ кинигэбэ ахтыллар. Ункуу «Ситим ункуутэ» диэн ааттанан «Хара саһыл» драмаба киирэн турар. Айар улэм сабаланыытыгар, 80-с сыллардаахха Сунтаар улууһугар бара сылдьан Зверев ансаамбылын кыттыылаахтарын

кытары керсуспуштун ойдуубун. Онно сылдьан: «Сэлбирэскэ» диэн ункууну билбэппит, ол гынан баран «Хара саһыл» драмаба «сэлбиэристиир сэлбиэрис, дьондуорустуур дьондуорус» - диэн тыллаах ырыа баар этэ» - диэн сырдапыттара. Хомойуох иһин, Элгээйигэ тийэ сылдьаммын бу ункуу туһунан матырыйаал булбатабым. Ол оннугар, Элгээйи олохтооһо Юрий Попов «Хотой ункуутун» кердербутэ. Толорууга боростуой буолан баран, ис иһиттэн тахсан иһэр хамсаныылардаах ункуу. Холобура: «хаардатар», «элиэтээһин», «кынат ыраастааһын»... Бу хамсаныылары оболор эти-хааны сайыннаралларыгар туһанаары эрчиллиигэ эмиэ киллэрбитим.

90-с сыллардаахха Элгээйигэ гастроллуу сылдьаммыт народной театр кыттыылаахтарын кытары керсуһуу буолбута. С.Зверев «Хара саһыл» драматын убулуйуугэр анаан бэлэмнии сылдьар тугэннэрэ этэ. Онно бастакы толорооччулара тумсэн, ункууну сергутэн таһаарарга бэлэмнэнэ сылдьаллара. Театр режиссера З.И.Саввины кытары керсуһуугэ кэпсэтии кэмигэр «Хара саһылы» ункуу хамсаныытынан таһаарыам этэ» - диэн санаабын биллэрбиппэр «Кэпсэтиэхпит» - диэн эрэннэрбитэ. Кэлин Ньурбаба, «Батас» ункуутун толорбут Владимир Антонович Никифоров С.Зверев ансаамбылын кыттыылаабын кытары керсуһуугэ сылдьан турардаахпыт. Онно концерт кэнниттэн анаан-минээн чаас болдьоһон ункуубутун туруортардыбыт. Дьокуускайга Захар Ильичтан драма сценарийын ылан киинэбэ уһулбуппут. Оттон хаартыскалары керен баран: «Хайдах ункуу хамсаныытынан туруоруохха себуй?» - диэн санааба туспутум. Захар Ильич бабатын толорон, С.Зверев ункуулэрин киллэрэн, бу спектакль сценаба ункуу хамсаныытынан 1991-1992 сыллардаахха бэйэбит тайыммытынан, керуубутунэн тайаарбыппыт. Спектакльга «Алгыс», «Ситим», «Тордуйа», «Саһыл ункуутэ», «Батас», «Хотой» ункуулэрэ киирбиттэрэ. Костуум эскиийин СГУ доцена, искусствоведение наукатын кандидата, Саха культуратын утуелээх улэһитэ, Сунтаартан теруттээх С.И.Петрова онорбута. Кини Саха традиционнай кестуумугэр умсугуйан туран улэлэһэр киһи. Костуум еун-дьуһунун, быһыытын-таһаатын уруһуйдаан, уобарас арыллыытыгар, ункуу ис хоһоонугар сеп түбэһиннэрэн онорбута. Спектакль коллектив 25 сылын керсе иккиһин сергутуллубутэ. Саха культуратын туйгуна, режиссер Саргылана Адамова керуутунэн тупсарыллан, ситэриллэн тахсыбыта. Дьиктитэ диэн, киһи теһенен элбэби билэн истэбин ахсын, билбэтэ соччонон элбээн иһэр курдук. Туруоруллар ункуу сылтан сыл тупсарыллан, уларыян, санаттан саналы таныллан тахсан иһэр.

Сорох туруоруллубут ункуулэр бириэмэтэ аастабына репертуартан тахсан хаалаллар. Ол курдук аны 5-10 сылынан сергутэн туруораары сананнаһына

бириэмэтигэр сеп тубэспэт курдук буолар. Онон барытын уларытаргар эрэ тийэбин. Ол эээри, кун бугунугэр диэри репертуартан тахсыбат ункуулэрэмиз бааллар. Бастатан туран, сахалыы тыыннаах-куттаах терут угэс буолбут норуот ункуулэрэ, ырыалара.

Репертуарга оһуохай кириэбиттэн ыла, коллектив айар суолун хайысхата тосту уларыйда диэххэ сеп. Туруорар ункуу онкула, хамсаныы тутула, ункуу тыына, дьарыктанар методика эмиэ ураты ис хоһоонноно.

Бастакы холонууга Булуу, Уус-Алдан, Амма оһуохайын хамсаныылара таныллан ункуу турбута. Ункуу туруоруллаларыгар кырдыадас ырыаһыттар, оһуохай таһаарааччылар, «оһуохай» тумсуу кыттыылаахтара Н.Е.Петров, П.Кумечко, Г.Федорова у.д.а. кемелере улахан. Дьарыктаныы кэмигэр тыынна, дорбоонно эрчилли ирдэбиллэх буолбута. Тыынна А.С.Федоров «Саха тыына» методиката, Г.Федорова «Дорбоонно эрчиллиилэр», кэлин А.Кардашевская, М.Тумусов киһи айар кыаба сайдарыгар ураты керуулэрэ уерэх программаларыгар кирибиттэрэ. Хаһан да ыллаан кербетех, сорох-сорохторо сахалыы да санарбат оһолор терут ебугэлэрин ункуулэрин оһуохайы ункуулээн, бастакы сурэхтэниилэрэ буолбута. Сценаба аан бастаан тахсарыгар интириэһиргээн сэнээрбиттэрэ уонна «ситэтэ суох» - диэн быһаарбыттара. Дорбоону таһаарарынан эрэ мунурдаммака ессе хамсаныыны кытта сепке алтыһынарар ньыманы кердееһун уустук улэ сабаламмыта. Оччолорго оһуохайы Анатолий Скрябин, Наталия Стручкова, Сусанна Алексеева таһаарбыттара. оһуохай кун бугунна дылы ымпыгачымпыга ырытылла илик дии саныбын. Сурукка кирибитинэн Мария Жорницкая улуустарынан биэс керунна араарбыт. XX-XXI уйэ чинчийэччилэрэ оһуохай ункуу таһаарааччытынан араарыахха собун ыйбыттар. Холобура, Зверевтии, Нохсоровтуу оһуохай диэн. Оттон туелбэ, ийэ уус оһуохайа диэн эмиэ баар диэн кэпсииллэр.

90-с сыллардаахха культура улэһитэ, Олуехумэттэн терутгээх Джемма Михайловна Семенова 70 саастаах Токо ытык кырдыадаһын кытары билсиппиннэрэн Олуехумэ оһуохайын кердербуттэрэ. Онон сурукка кирибит хамсаныыттан уратытын бэлиэтээбитим. «Оһо- оһо-о-гой, Э - һиэ - эһиэ - гэй» - диэн биир кэм уларыыбат тыллардаах эбит этэ. Ункуу бастакы вариана 1991-1992 сыллардаахха сыанаба ыһыах кэмигэр тахсыбыта. Кэлин, музыковед Г. Алексеева архыыбыгар баар матырыяалын иһитиннэрбитэ. Онон аа-дьуо хас да куолаһынан ыллалар «оһуон-оһуон-оһуон-оһуокай» диэн мелодия уонна былыргы «оһогой» таныллан ункуу композициялар кирибиттэрэ. 2005 сыллаахха Олуехумэбэ оһуохай матырыяалын хомуйа барар буолбутум. Культура министиэристибэтин культурологическай уерэх киинин улэһитэ Свешникова Саргылана Николаевна Олуехумэ оһуохайын

чинчийэр, анаан-минээн улэлэхэр Олуехумэ олохтоо5о Романова Анна Трофимовнаны кытары билсигиннэрбитэ. Биьиги Олуехумэ туерт нэилиэгин кэрийэн оуохай дьыттары кытары керсусуппут. Ытык кырдадастар сахалыы танастарын кэтэн, тийбит сирбит аайы киэн дьээрэхийэр дор5оонноох оуохай тухулгэтинэн керсубуттэрэ.

Оуохайдыттары кытары ирэ-хоро кэпсэтэн, ырыаларын, ункуулэрин киинэ5э ухулан халын матырыяалы хомуйбуппут. Олус кыраһыабай мелодиялаах, ураты хамсанылаах ункууну кербутум. Неруктээйи, Кыыллаах Арыы, II Дьеппен, Токо диэн дьикти кэрэ айыл5алаах, истин иһирэх майгылаах дьоннордоох, дьэнкир ыраас салгыннаах сирдэринэн сылдьан, санаттан-сананы билэр суолум аартыга арыллыбыта. *Ке5утэр дордоонноох* оуохай диэни онно кердум-иһиттим. Ханна да суох хатыламмат оуохай ункуутэ-тойуга. Биир улууска оуохай хас да керунэ баар: *Окко киирэр оуохай, киэхээни оуохай, курэх оуохайа, дьахтар оуохайа, сур инэрэр оуохай (былыргы оуохай)*. 2007 сыллаахха “Гулун” ансаамбыл салайааччыта Никитина Любовь Алексеевнанын Олуехумэ урук нэилиэктэринэн Тээнэ5э тийэ айар экспедиция5а айаннаатыбыт. Мин сурун сыалым-соругум диэн былыргы оуохай тухунан матырыяалы хомуйуу этэ. Билини кэмнэ ункуу салайааччылара М.Я.Жорницкая суруйан хаалларбыт матырыяалларыттан эрэ олуехумэлии оуохай тухунан билэллэр. Норуот уйэттэн уйэ5э хаалларбыт билиитэ, ебугэбит ырыата, тойуга, оуохайа, итэ5элэ хас биирдии киһи этигэр-хааныгар инэн сырытта5а. Августина Саввична Семенова курдук энтузиастар, оуохай тумсуу кырдадастара кэлэр кэнчээри ыччакка оуохай алыптаах тылларынан ис сурэхтэриттэн тереебут ийэ дойдуга, айыл5а5а тапталы, уостубат теленнеех уот кымын сабалларын тухугар бар5а махтал буоллун!

Олуехумэ оуохайынан Орхон сиригэр, тун былыргы ебугэлэрбит олохсуйа сылдьыбыт Улуу Байкал Куэл кытыытыгар туурк норуоттар тумсуулэригэр, нене сылыгар Корея5а, онтон Тайваньга таһааран фестиваль киэн тухулгэлэригэр Олуехумэбит оуохайын дьээрэхийэ дуораппытыт!

Ханалас оуохайын аан бастаан «Саха сирэ ункуулуур» фестивалыга Эркээни эдэр ыччатын толоруутугар кербутум. Кэлин Арктика институтун студентката Качыкааттан сылдьар Айталиа Киприянова дипломнай улэтигэр «илиилэрин холбуу тутан баран атахтарын утуу- субуу ууран ой5осторунан кун хайысхатынан дьигиһитэн хаамаллар уонна хатылана турар «оһурдьа, иһирдьэ...» ыллыллар уһу» - диэн Кыһыл Уруйэ олохтоох кырдадаһын кэпсээнин тухунан сырдаппыта. Ханалас улуухун оуохайын биир керунун Тэхтур нэилиэгин культура киинин улэһитэ ункуулээн кердербутэ. Качыкааттар оуохайдарыттан уратыта - ырыа тыла «һой да

оһуохай, һэй да эһиэкэй» диэн биир кэм ис хоһооно суох, хас да куолаһынан ыланар, атабы утуу субуу тилээбинэн охсо-охсо улам тургэтээн, тэбэн кетен барар хамсаныылаах ункуу. Тэхтурдэр оһуохайдарын хамсаныытыгар майгынныыр ункууну Федорова Г.Г.Уулаах - Аан ийэ уһун оһуохайын кердербутэ. Уратыта диэн атабы тэппэккэ ере кетен ункуулэнэр.

Куолаһынан араһсан ыллааһын элбэх улэни эрэйэр. Ол иһин эрчиллии кэмигэр дорбоонно тыынна ырыаба улахан болбомто ууруллар. Сепке тыныны септеех дорбоону, чин хамсаныыны киһи ис эйгэтин кэнэтэр, арыйар. Ханна да тийдэрбит бастатан туран оһуохайбытын ере тутабыт. Англия, Германия, Франция, Италия, Корея, Тайвань, Турция фестиваллара араас элбэх норуоту түмэр киэн туһулгэлэринэн буолбута. Атын омуктары кытары тэннэ, биир таһымна турар уонна биһиги - Саха дьоно сомодолоһор, киэн туттар ункуубут - оһуохай. Хаһан да ыллаабатах оһолор ыллаан, оһуохай таһааран дьоннорун сехтерен элбэх киһини долгутан, саханы саха дэппит ункуубут. Оһуохай хас биирдии оһо ис туругун, ейун-санаатын хайдахтаах курдук уһугуннаран уларыппыта буолуой?! Оһолор: обугэбит ункуутэ» - диэн киэн туттан туран, себулээн ункуулууллэрэ олус уердэр.

«Уруу ыһыаһа», «Хоһуун туһунан номох» - бастакы улахан улэбит буолар. К.Д.Уткин «Тохсус ый толбоннурар туунугэр» - диэн танха киэһэтигэр анаммыт сценарийга олобуран туруоруллубут биир хартыыналаах «рок -балет» 1992 - 1993 сыллардаахха тахсыбыта. Музыкатын сана тахсан эрэр эдэр музыкант В. Пономаренко суруйбута. Саамай табыллыбыт сыана «Удаһаттар ункуулэрэ». Музыка оранжировката, хамсаныы тэтиминэн таныллан, дэбигис тургэнник тахсыбыта. Бу кэмнэ оһолор бары бэлэмнээх буоланнар ункуу хамсаныыта бэйэ-бэйэтигэр тахсан испитэ. Улахан хартыынаба улэлиир олус интириэһинэй, туруорааччыттан уонна толорооччуттан элбэһи эрэйэр, киһи кыабын таһаарарга, холонон керерге кыах биэрэр. Республиканскай куонкурууска гран-при бириһин ылбыта. Упхарчы тийбэтэ айар улэни атахтыра биллэр суол. Ол эрээри, коллектив тумсуулээх буоллабына ханнык баһарар улэни кыайахха сеп эбит: кестуум тигиллиитэ, сценография, туттар малы-салы оноруу. Улэлээбит улэн тумугэ кейуннэһинэ, киһи кыабын билэр, дуоһуйар, ессе урдуктэн урдуккэ талаһара кууһурэр.

Улахан улэ тахсарыгар, хаһан баһарар айар суолга экзамен буолар. Ол курдук Корея куннэригэр Агафья Еремеевна Захарова филология наукатыгар кандидаты кытары керсен кэпсэпитим. Кини буойун-удаһан кыргыттарын туһунан олонхо ис хоһоонун кэпсэбитэ. Ону истээт кулгаахпынан «хап» гынан хаһан ылан тебебер онорон куннэри-тууннэри толкуйдуу сылдьар буолбутум. Биир утуе кун тутан ылан: «Кемелес! Иккиэн туруоруохха!» -

диэн баба санаабын биллэрдим. «Толкуйдуом!» - диэн эпитин истэн, эрэнэ санаатым. Ол курдук, 1994 сыллаахха ункуу хамсанытынан олонхо бастакы чааһа тахсыбыта. Оруолларга; Уолумар - Сусанна Алексеева, Айгыр - Татьяна Сивцева, Адьарай Бебе - Дмитрий Егоров, Абааһы кыыһа - Саргылаана Николаева, Ат Бухатыыр - Сергей Тарской анаммытара. Уобараһы арийарга оруолга сеп түбэхэр ис тэтимнээх, кестуулээх, ис туруктарынан сеп түбэхэр оболору талбышпыт. Биир уустуга диэн добуһуолга тутта айыы тугэнэ керуллэрэ, ол иһин ункуугэ оннук тугэнэ эмиэ ирдэнэрэ. Ол иһин толорооччуларга музыка ис эйгэтигэр кириити, тугэни тутуһан тутта айыы ирдэниллэрэ. Сана суурээн – мааскалаах ункуулэр киирбиттэрэ. Мизансценаларга айылба пластикатын доробоону кытары киллэрэ сатаабышпыт. Сценография Сатал -Уус, толорооччу худохунньуктар Эдуард Тойтонов. кестуумнэ - Софья Колесова уонна Александр Гоголев, музыкааннар - Андриан Егоров, Владимир Мохначевской, Афанасий Томской, тэтимнэ добуһуол Болдорж Хуугейн, ырыаһыттар Валентина Яковлева, Клавдия Герман Хатылаевтар, Удабан кыргыттар уобарастарыттан Айгыр пластика, хамсаныыта бэйэтэ ситимнэнэн биир толору хартыына буолан тахсыбыта.

Ат Бухатыыры кыайан харахпар кербекке, ер кэмнэ ункуу тахсыбакка сылдыбыта. Арай куруук, Юрий Никулин akka мэнэстэн иһэр клоунадата харахпар кестен кэлэ турар. Эргис кинигэтигэр олонхобо Ат бухатыыр киһи буолан эмиэ кестер, бухатыыр кууһэ-уоһа буолар диэн аабан баран дьэ кердум... Онно эбии худохунньук Ат бухатыыр эскиһин адалла, дьэ онно, чопчу хамсаныытын таһаардым. Абааһы Уолун хамсаныыта эмиэ олус уустуктук айыллыбыта. Толкуй бебеһе туһэ сылдьан, биир киһээ уулуссанан хааман иһэн харабым кырыытынан хара кулук дьэ эркининэн бу уемэн иһерин харахпынан тутан ыллым. Эргиллэн кербутум бэйэлээх бэйэм кулугум буолан биэрдэ. «һу!» - диэн кулукпунэн оонньоон керен хамсаныыларбын таһааран уерэн-кетен дьэибэр тийдим. Хата уулуссаба ким да суох буолан абыраата, онон дэлэй содустук хамсанан ыллым. Адьарай Бебе пластикатын ситэрэн онорбутум. Бастакы хартыынаба буйун кыргыттар дойдулара ойууланар. Кыргыттар хамсаныыларын, пластикаларын буларбар уолаттар кемелеспуттэрэ. Репетиция кэмигэр аттыбар кэчигирэһэн олороннор буйун-кыргыттар хамсаныыларын ырытан, чочуйан, хамсаныы тугэнин буларга куус-кеме буолан айымныылаах улэбит сабаламмыта. Биирдии толорооччулары бэйэлэригэр уерэнээччи курдук ылан хамсаныыларын эр киһи хамсаныытыгар сеп түбэһиннэрэн чочуйан, кулуус доробоону кыргыһыы кэмигэр хайдах таһаарары, батыяны илиигэ сепке туталларын уерэтэн бары биир уопсай улэһэ кутулла тустубут.

Олонхону барытын ааБарга ыарахан. Туруорбут айымньы саналы хамсанынан, керуунэн, уйэ тэтимигэр сеп түбэһиннэрэн олонхо тыынын сүтэрбэккэ, ис хоһоонун тутулун алдыаппакка дьонно тириэрдэр оннообор уустуктардаах.

«Примером яркого успеха ансамбля стала постановка древнего олонхо языком танца. Такая работа особенно важна и актуальна именно сейчас, когда идет процесс размывания национальной духовности и заполнения культуры суррогатами истинных ценностей...» «Якутия» хаһыакка Саха республикатын культуратын министирэ А.С. Борисов интервьюта Татьяна Павлова ыстатыйатыгар тахсыбыта.

1997 сыллаахха Кубэйэ «Кун уола» олонхото 15 сыллаабы айар улэбэ ананан тахсыбыта. Сценографиятын, кесту умнэр эскиистэрин Сатал Уус онорбута, музыката В.Пономаренко. Бу улэ ситэтэ суох тахсыбыта, кестуумнэрэ уонна музыката табыллыбатаба. Сюжетнай линията мелтех буолан туруоруу сатамматаба. Ол эрэри, дирин ис хоһоонноох ункуулэр тахсыбытара: «Арчы ункуутэ», «Аал уот ункуутэ», «Кут ункуутэ». Бу ункуулэр кун бугуннэ диэри репертуартан тахсыбакка сылдыаллар.

А.Е.Кулаковскай 100 сылыгар аналлаах талыллыбыт айымньыларынан сана уйэ хамсанытынан «*Уйэ тэтимэ*» диэн дьуһуйуу тахсыбыта. Киинэ, литературнай монтаж, айылба тыаһа холбоһон биир чаастаах хартыына буолбута. Сурун айымньыларынан «*Ойуун туулэ*», «*Уот алгыһа*», «*Куорат кыыһа*» буолбуттара.

Бу хартыынаба табыллан тахсыбыт тугэнинэн: «*Ытык Чыыбыстаан*», «*Куорат кыыһа*», «*Вечеринка*», «*Тэтим*» туруоруллубуттара.

Айар киһи бэйэтэ ураты майгылаах, керуулээх, ирдэбиллээх, туспа эйгэлээх. Киһи ейунэн - санаатынан, ис эйгэтэ септеех таһымна табыстар эрэ сайдар суола арыллан иһэр.

Киһи элбэби билэр, элбэххэ уорэнэр, ейе тобуллар, тулалыыр эйгэни анааран коруутэ уларыыр. Коллектив айар суола тэлэллэн тахсарыгар кемелеспут ытык кырдыбаастарбыт Р. Я. Егоров, П.П.Кумечко, консультаннар историческай наука кандидата П.А. Слепцов, саха народнай артыыһа А.С.Федоров, Саха культуратын утуелээх улэһитэ Г.Г.Фёдорова, филологическай наука доктора, профессор Н.Е.Петров, филологическай наука кандидата А.Е.Захарова, К.И.Максимова-Сайыына, Кубэйэ-А.А.Кардашевская, Тэрис-Л.А. Афанасьев, искусствоведение доктора А.Г.Лукина, Тумус Мэхээлэ курдук ураты коруулээх, айар улэбэ тирэх буолар дьоннордоохпутунан киэн туттабыт!

Айар коллектив элбэхтик кэнсиэртээтэбинэ улам сайдан иһэр, оттон теһенен элбэх гастролларга сылдыар даһаны соччонон коллектив тумсуулээх

буолар. Оребул аайы айан суолугар турунан улуустарынан сылдьан концертыр этибит. Каникул кэмигэр тохсунньу ыйга - ус нэдиэлэ гастроллуу турунарбыт. Сана кэлбит оболор бу кэмнэ сыанаба тахса уерэнэллэрэ уонна коллектив тыыныгар киирэллэрэ. Бу кэмнэ оболор концертан концерка хайдах курдук урдээн-сайдан иһэллэрин дьэ, илэ хараххынан керебун. Бастакы концертка соһуйбут, куттаммыт, уолуйбут сирэйдэр элбэхтэр, иккис концертка сутэ-сутэ мичик гынар сирэйдэр кестен ааһаллар, уһус кэнсиэркэ - таттара сылдьар, сутэ-сутэ кестер мичээрдээх сирэйдэр, оттон кэлин улам ис истэриттэн сырдаан, гастрол бутуутугэр кетедайа сылдьан ункуулуур оболору сыанаба керебун.

Умнулубат кердеех тугэннэр да ханна барыахтарай, баар бебе буоллахтара... Сыллар ааспыттарын кэннэ саны-саны кулэбит. Кыргызтар олус собулуур ункуулэрэ А.Алексеев «Сахам кыһа» диэн М.Суворова толоруутугар туруорулубут ункуу. Кестуумун Минскэйгэ сакаастаан ылбыппыт, дьэ дьууппа уеһээ дьууппа. Бары балерина курдук текунуһэллэр. Наһаа себулээн кэтэллэрэ, билигин да кэтиэх курдуктар.

Илин энэр улуустары кэрийэн гастроллаатыбыт, арай Мэнэ-Ханаласка эрэ суолбут хайдах да абалбат курдук. Биир саас дьэ, гастроллаан ааһар точкабытынан Майа буолла. Саала иһэ ыбыччары киһинэн туолбут. Концерт ортотугар «Якутяночканы» ункуулуу сылдьан, биир кыыспыт эргийэ сырыттадына тэлээркэй дьууппата эмискэ сулбуруйан тубэн хаалбыт. Ону кэлин, концерт кэнниттэн кулэн ыгыста-ыгыста кэпсииллэр: «Арай, ункуулуу сылдьан кордохпутунэ сыана ортотугар кун курдук ким эрэ дьууппата тэлээрэн сытара. Онтон биирдэ кербуппут, хата кыыспыт топору дьирэнкэйдээн кэлэн дьууппатын ортотугар биирдэ баар буола тустэ уонна чохчос гынна да чыпчылыыах бэтэрээ оттугэр дьууппатын оро тардынаат, эргичийэн-кулахачыйан диэрэнкэйдээн тэлээрэ турда».

Булуу куоратыгар сылдьан Чернышевскайга концертыр буоллубут. Сып-сап курдук хомунан кунус эбиэт кэмигэр кулуупка тийдибит. Концерт сабаланаар кэмэ чугайаата, арай кордехпунэ, оболорум тобо эрэ танныбакка сылдьаллар. Тобо эрэ чуумпуран тугу эрэ кордеебутэ буолаллар. Чочумча буолаат Федя миэхэ кэлэн сэмээр: «Кыргызтар саппыкылары гостиницаба хаалан хаалбыт, арай уолаттар калмыцкай ункуулэрин саппыкыта эрэ баар» диэн соһутта. Мин кыһырбыт омуммар: «Дьэ, ол абалбыт саппыкыларгытын кыргызтар сыанаба кэтэн табыстыннар!» - диэн кытаанах собуустук эттим уонна хайдах кэтэллэрэ эбитэ буоллар диэн харахпар онорон кере сатаатым. Хата, былааччыйабыт, соммут уһун буолан абыраата. Кып - кыра бытаххай 35-36 размердаах атаһына кэтэр кыргызтар 41-43 размердаах ессе эбиитин урдук бабайы хобулуктаах саппыкылары кэттилэр.

Кердехпунэ хобулуктара тилэхтэригэр муос курдук чоройон тахсыбыт. Арай дьонум ункуулуу сыдьян бары ере хантайа сылдьаллар, кулэн тобо барымаары ким да кими да кербет буола сатыыллар. Мин сыана кэннигэн барыларыгар сутурукпун ере кетебен куерэтэн турдум уонна кулэн тобо барбатарбын эрэ диэн, кырыктаах сирэйбин сыана биир муннугуттан батары анньан концерт бутуер диэри супту корен турдум. Уолаттар “ити айылаах хартыынаны эрэ кербетербут” диэбиттии сыана аттыттан киэр курээтилэр. Кэлин керустэрбит эрэ бары тыыммытын таһаара кулсэн, ол умнуллубат түгэни саныыбыт. «Бэйэ - бэйэбитин олох кербет буола сатыыбыт. Атахтарбытын кердехпутунэ кулэн тобо барыах курдукпут. Хайа, уонна Сима Петровна кыһыран сутуругун тутан турарыттан туттунан нэһиилэ ункуулээтбит!» - дэһэллэр.

Булуугэ гастроллу барарбытыгар, Айта Адамовада ырыа группатын салайааччытыгар: «Кыргызгаргын мунньан ырыа булаарын» - диэн сорудахтаатым. Сотору собус буолаат «Булуу» диэн биллибэт автор ырыатын булан аһалбыттара уонна аан бастаан Булуу куоратыгар тийэн ырыа фестивалыгар таһаарбыттара. Бу ырыа Булуу олохтоохторугар соһуччу буолбута. «Олус да учугэй ырыа баарын билбэт эбиппит» - диэн олохтоохтор билиммиттэрэ. Булуу кытылыгар туран ырыабытын дьыэрэһитэ ыллаатыбыт. Санаабытыгар айылба кытары иһийэн иһиллээн турар курдуга. Кимиэхэ да биллибэт автор дойдутугар таптала, истин иһирэх тыллара, сурэбин иэһиитэ бар дьонугар тийэн, ырыа иккис тыыннаммыта. Булуу, Уебээ-Булуу, Сунтаар, Ньурба олохтоохторун биһирэбилин ылан, онтон кынаттанан «Булуубут» иккистээн сурэхтэммитэ.

Чурапчы улууһугар оболор тэринэн Н.Н.Свешниковтыын гастроллуу бардылар. «Салайааччыта суох хайдах эрэ сылдьан кэлэллэр» диэн испэр долгуйа кэтэһэ хааллым. Икки хонон баран уерэн-кетен айаннаан кэллилэр. Кэлэн иһэн кыра дэриэбинэбэ таарыйан концертаан ааспыттарын кэпсээтилэр. Концертара кунус буолбут. «Кулууп иһигэр бытарыһан 20-чэ кыра обо уонна соботох емурэх эмээхсин эрэ мустубуттар» - диэн кэпсээннээх буоллулар. Сыана муостата хабыллар хаба ортотунан биир хаптаһына суох буолан биэрбит. «Ону атыллы-атыллы, ере кете-кете ункуулээтибит. Ыстаннахпыт аайы сыана кытытыгар турар биедэрэ талыр-талыр тыаһыыр, ол аайы эмээхсин соһуйан «Оо, бачах!» диэн емурэн кулууп дьонун барытын куллэрэр» - диэн кердеех концертарын туһунан кэпсээн кэллилэр. Оболор гастролларга, концерттарга сылдьан сайдаллар, ис эйгэлэрэ керуулэрэ уларыйар, билиилэрэ элбиир. Олус эппиэтинэстээбин эмиэ бэркэ диэн билэллэр. Ыраах айанна сылдьан киһи ис дьинин билэбин. Оболор бэйэ бэйэлэригэр эйэбэс сыһыаннаах, ис культуралаах, эппиэтинэстээх

буоллахтарына айанна сылдыарга чэпчэки.

Ордук эппиэтинэстээх кыранысса таһыгар тахсарга. Поездкаларга оҕолор уксун бэйэлэрэ суолларын телебурун уһунан айанныллар. Спонсор кердуургэ олус уустук. Ол да буоллар оҕолор дьонноро, аймахтара бу эппиэтинэстээх тугэни ейдеен кемелеллелер. Биир улахан тугэнинэн декадалар буолаллар. Саха республикатын куннэригэр биллиилээх норуот айымньытын коллективтара, искусство эйгэтин айар куттаах дьонноро, чабылхай сулустара, суруйааччылар, художниктар, Россия регионнарын улахан киин куораттарыгар Саха республикатын культуратын, норуот айымньытын чиэстээхтик Санкт-Петербург, Москва, Чита, Хабаровск, Иркутскай уобалас, Улан-Удэ, Киргизия, Монголия. Амурскай уобалас куораттарынан сылдьан киэн эйгэ5э таһааран кытталлар.

Англия. 1995 сыллаахха коллектив 10 сыл буолан баран биирдэ кыранысса таһыгар тахсыбыта. Англия5а Лланголлен куоракка Аан дойдутаа5ы фольклор музыкатын конкурсугар кыттыбыта. Кэтэһиилээх тугэн буолан Дьокуускай куорат культура отделын начальнига О.М.Харайбатова кометунэн Англия5а барар айаммыт тэриллибитэ. Ансаамбылы кытары, эстрада артыыстара Герман Степанов, Владимир Татаринов, А.Н.Зверева уонна Клавдия Герман Хатылаевтар барсыбыттыра. Куонкурус ирдэбилинэн устуу мунуутэлээх икки ункууну бэлэмнээбиппит. «Бастатан туран, Саха буоларбыт быһыытынан ебугэбит терут ункуутун оһуохайы куонкурска кердеруехтээхпит» - диэн санаанан салайтардыбыт. Иккис ункуубут - «Боотурга уһуйуу». Аан дойду дьонун сомодолоһор кууһун кердерер, норуоттар икки ардыларыгар эйэни олохтуур, добордоһуу сыйыанын тилиннэрэр сыаллаах сэрии кэнниттэн тэриллибит конкурс. Ор сылларга бу конкурсу ейеебут киһинэн, Аан дойдуга киэнник биллибит опера ырыаһыта - Лучиано Поваротти буолар. Италияттан, Францияттан, Германияттан, Африкаттан, Испанияттан, Шотландияттан барита 98 государствоттан бу куонкурска куен керсе кэлбиттэр: ункуу коллективтара, профессиональной опера ырыаһыттара, фольклорнай коллективтар, хордар, инструментальной ансаамбыллар. Фестиваль остуоруйатыгар Россияттан 50-60-с сыллардаахха Прибалтика хора уонна Ленинградтан сылдыар ункуу коллектива кыайан турардаахтар эбит, онтон Россияттан кэлбит уһус коллективынан оруобуна 30 сыл буолан баран, гран-при хаһаайыннарынан биһиги Сахалар буоллубут! Уһус миэстэ - Африка, иккис - Испания уонна бастакы миэстэ - Россия - Саха Сирэ!

Как говорит художественный руководитель коллектива Сима Петровна Толстякова, «Мы до сих пор не можем поверить в свой успех. Побывать в Англии, принять участие в таком престижном конкурсе и сразу

же завоевать Гран-при! Нам самим кажется чем то невероятным. Это фантастика! Не может быть!» - сказали нам курды, которые только с четвертого «захода» смогли стать победителями. Мы как-то сразу стали популярными. Нас снимало телевидение и «Би-би-си», узнавали на улицах, дарили цветы...» {Республиканская газета «Якутия», 1992г. Т. Павлова)

Германия. Лланголленн Фестивалыгар сылдьан Германия хора аны туерт сылынан буолар бэйэлэрэ тэрийэн ыытар «Гармония-99» диэн куонкуруска ынырбыттара. Германияҕа Аан дойдутааҕы фольклор фестивалыгар Линденхольцхаузен диэн куоракка ункуу конкурсугар сылдьан 2-с бириистээх миэстэҕэ тиксибиппит. Олус демократичнай журиллаах фестиваль этэ. Россияны Санкт-Петербург хора уонна Саха сириттэн сылдьар биһиги коллективпыт чиэстээхтик кердерде. Онно кытта кэлбит коллективтар бэйэлэрэ уонна салайааччылар сыаналаабыттара. Миэстэлэһэр даҕаны уустук курдук этэ, ол иһин конкурска кыайар туһунан санаабытыгар да суоҕа. Ити конкурска «Арчы ункуутэ» киирбитэ. Доһуһуолга А.Кардашевская, Герман Хатылаев, Люба Старкова, Георгий Романов турбуттара. «Чынха атын культуралаах, тыллаахестеэх норуokka сахабыт ункуутун хайдах тиэрдэбитий?» - диэн олус долгуйан кыттыбыппыт. Сыанаҕа тахсаары туран бары санаабытын тумэн, иэйиилээх ырыанан айар аартык суолун тэлэппиппит, домноох тойукпутунан Айыыбыт суолун арыйбыппыт, алгыстаах ырыанын бар дьоммутун алҕаабыппыт. «Тымныы салгын кохсубутунэн дьыр гынна» - диэн керееччулэр бэлиэтээбиттэрэ. Бу фестивалыга 40 государствоттан уопсайа 140 коллектив кыттыыны ылбыттара.

...Бу фестиваль Германияҕа 1984 сылтан ГФР урукку федеральной канцлер Доктор Гельмут Коль кебулээһининэн ыытыллар уонна Европаҕа ааттаах-суоллаах фестивалынан биллэр. Ол курдук «Oberrach-Post» хаһыат корреспондена Манфред Майер «Ыраах Россия регионуттан сылдьар «Эрэл» фольклорной белох биир саамай чабылхайдарынан буолла» - диэн суруйар. «Кини былыргы архаической ункуутэ, музыката фестиваль уопсай костуутун биллэрдик тупсарда», - диэн хаһыакка бэлиэтэммит. Салгыы «Oderroden сонуннара» диэн хаһыакка Родермарк куорат хордарын барыбылыанньатын бэрэссэдээтэлэ Шарфенберг «Эрэл» фольклор белоҕо Саха сириттэн сылдьарын, кини ситиһиилэрин туһунан суруйан баран, бүтэһигэр маннык этэр: «Ыраах Саха сириттэн ус кун устата айаннаан кэлэн 2-с миэстэҕэ тиксиитэ, кини урдук таһымнаах бэлэмнээбин, ураты дьобурдааҕын туоһута. Ансаамбль ураты музыкатын, ырыалаах эргиччи ункуутун керен баран керееччулэр ыраахтан кэлбит Сибиир эдэр ыччатыгар кимнээбэр да дэлэйдик

ытыстарын тыаһын бэлэхтээтилэр». («Саха сирэ», 1999с. Б. Павлов)

Франция. Уһун сырыылаах айан СИОФ фестивалыгар буолбута. Икки ыйы быһа Франция хоту, собуруу, илин, арбаа провинцияларын супту айаннаан кэлбиппит. От ыйын 7 кунуттэн атырдыах ыйын 31 кунугэр диэри Россиятаабы норуот айымньытын дьиэтин кебулээһининэн тэриллэн Магадантан «Энэр», Дьокуускайтан «Эрэл» ансамбыллар холбоһон биир группа буолан тумуллэн, ус куну быһа автобуһунан Европа уһун сырыылаах суолунан айаннаан фестивальбыт куоратыгар тийбиппит.

...С Чукотским ансамблем "Энер" мы встречались в Концертном зале Кремлевского дворца на 17 съезде профсоюзов ещё в 1985 году, и вот снова встреча через столько лет. Фестиваль СИОФФ во Франции проводится совместно с ЮНЕСКО, и впервые же день состоялись встречи с представителями этих организаций. Каждый из участников фестиваля был вестником мира, дружбы и согласия. Куда бы мы ни приезжали всюду звучали слова о мире. Мы были очень горды, когда вместе с флагами стран мира возвысился и затрепетал на ветру флаг нашей республики.

Где бы мы ни выступали, зрители ходили за нами буквально по пятам. Все гала-концерты, открытия и закрытия начинались блоком «Арчи». Надо отметить, что мимикрируясь под фольклор, проходили развлекательные шоу-программы. Нас удивило, как изменилось искусство народов Африки, Ямайки, Индии. Но настоящего зрителя не проведешь, он всегда определит, где истинно народное...

Французы впервые встретились с культурой народа Саха и очень интересовались нашей республикой, правда они наслышаны были о Ленске. Были в полном восторге от универсальности наших артистов, умеющих петь, танцевать и играть на народных инструментах. (Тупсууна. «Якутия», октябрь 2001г.)

Италия. 2002 сыллаахха Сардинияда (Италия) Аан дойдутаады фольклор фестивалыгар ынырыллан барбыппыт. Сардиния диэн Средиземнай муора ортотута р сытар кыра арыы.

Билигин ойдеен каартаны кердехпунэ, ыраах да сиргэ тийэ сылдыбыт эбиппит. Туорт этээстээх улахан паромунан 8 чаас устан тийдибит. Фестиваль тэрийээччилэрэ биһигини портка керустулэр. Икки чаас курдук хайалар быыстарынан айаннаан куоралпытыгар тийэн кэллибит. Сардиния Сицилиялыын Италияба кыахтаах баай провинцияларынан буолаллар. Манна уксун Италия миллионердара олорор, сынньанар сирдэринэн уонна Италия биир улахан политической киининэн аабыллар эбит. Кыранысса таһыгар олонхону таһааран кердерерге холоммуттут. Олус диэн интириэһиргээн кербуттэрэ. Бу фестиваль СИОФФ кодулээһининэн тэриллэр норуот

бырааһынныга буолар. Бразилияттан, Со5уруу Африкаттан, Венгрияттан, Румынияттан уонна Россия аатыттан биһиги ансаамбылбыт тийиэн ситиһиилээхтик кыттан кэлбиппит.

...Оригинальную идею осуществил XIII Международный фестиваль фольклора, проходивший в Италии на острове Сардиния, - пригласить коллективы представляющий два полюса - самый жаркий и самых холодный. Вот и решил Государственный Центр русского фольклора отправить на это большое мероприятие якутский народный танцевальный коллектив «Эрэл» - коллектив самого что ни на есть Севера, но, как оказалось, не менее темпераментный и жаркий, чем «альтернативный» ансамбль из Южной Америки.

Фестиваль носил имя Лоренцо Манкони первого итальянского публициста, исследовавшего культуру и традиции Сардинии. Открытие состоялось во Флоринасе, затем фестиваль вояж отправился по всем крупным городам острова. Наши участники имели возможность убедиться в том, насколько правдиво народное мнение о вокальном искусстве Италии. Все местные коллективы танцевали под голосовое сопровождение. Зрители на прошлогоднем фестивале познакомившиеся с группами из Новгорода и Подмосковья, удивлялись национальному фольклорному разнообразию России. Впервые встретились с культурой народа Саха, они были очарованы якутским искусством, пением и танцами, воздействующими на публику не только техникой исполнения, а ещё и мощной, светлой энергетической аурой. Зрители подходили после концертов побеседовать о России, Якутии, спрашивали кассеты и диски. Были даже, зрители-поклонники, которые ездили за якутской группой по всем десяти фестивальным городам, чтобы «...ещераз послушать и увидеть настоящий Север».

В этом году коллектив отмечает свое 20-летие. Интересно, что в поездку были включены два состава — нынешние артисты и та группа, которая участвовала еще при создании ансамбля.

На закрытии фестиваля осуохай в якутских костюмах танцевал вместе с «Эрэлом» итальянский коллектив - организатор «Фигулинас» (тоже празднующий свой 15-летний юбилей). Зрители неговоря уже об участниках, были в полном восторге, изъявили желание побывать у нас в гостях и называли «Эрэл» - «...нашим северным вестником дружбы и мира на планете». (Ада Стрелец. «Якутия», 18 сентября 2002года.)

Со5уруу Корея. 2003 сыллаахха «Эрэл» ырыаһытара Анастасия Каратаева уонна Иванида Бугулова «Эйээрлик» о5о ансаамбылын кытары Со5уруу Корея5а фольклор фестивалыгар кыттыыны ылбыттара.

2005 сыллаахха Со5уруу Корея5а буолар фольклор фестивалыгар «Мааска»

фестивалыгар ынырыгы тутан, кыттардыы сананан тэринэн барбыппыт. Фестиваль ирдэбилинен ункуу мааскалаах буолуохтаах. Уһуну толкуйдуу барбакка Н.Абрамов «Уолумар Айгыр удаһатгар икки» олонхотунан туруоруллубут ункууттэн быһа тардан фестивалга бэлэмнэннибит. Хас да кун айаннаан хойутаан тийдибит. Фестиваль тэрийээччилэрэ кэтэспиттэр аһай эбит. Индия, Таиланд, Малайзия, Лаос, Кытай курдук мааска дын ис философиятын арыйбыт, ункуу тутулугар хамсаныы дириин ис хоһоонун чинчийбит илинни дойдулартан коллективтар кэлэннэр, фестиваль тыныгар киирэн, тигинэччи кэнсиэрдии сылдыар этил эр. Кэллэ-кэлээт аһалбыт программабытын барытын кердербетубут. Бастаан сир-туом ункуулэриттэн саһалаатыбыт. «Мааскалаах ункуугутун хаһан кердереһут?» - диэн кун аайы ыйыталлар. Бары да септеех эрэ түгэни кэтэһэ сырыттыбыт. Биир утуе кун, «Дьэ, бэлэммит» - дии санаан, олонхобутун омук кереечулэрбит дьууллэригэр таһаардыбыт. Кэнсиэр кэнниттэн экирэтэ сылдыан мааскабытын керееру сыана кэннигэр субуруһан кэллилэр. «Суох!»- диэн кыккыраччы akkaастаатым уонна оболорго «Мааскаларгытын кердербеккут!» - диэн боптум. «Алтан болууска» курдук чымадааммытыгар «хап» гынан хатаан кэбистибит. Дьин иһигэр, ол биһиги мааскабыт туох кистэллээх буолуой? Бэйэбит кыахпытынан, боростуой хордуонтан оноһуллубут мааскалар буоллаһа. Биһиги ытыктабыллаах Сатал-Ууспут оноһуга. Фестиваль тэрийээччилэрин кердеһуулэринэн иккис фестивалга хааллыбыт. Аара айаннаан иһэн Сеул куоракка кэнсиэрдээн аастыбыт. Аһыйах кэмнэ тургэн содустук рекламнай афишаны, буклеты таһаара охсубуттар. Тургэннэриттэн киһи сеһер. Фестивалга сылдыар кэммитигэр кэлэ-кэлэ «Эһиги артыыстары кытары кэнсиэрдиигит» - диэн санаталлара. Ону «Ээх! Сеп! Олус учугэй!» - эрэ диирбит. Бэйэбит дойдубутугар артыыстары кытары теһелеех элбэхтик кэнсиэрдээн кэллэхпит буолуой?!. Онон обустаран, улаханлык аахайбатахпыт даһаны. Арай дьоммут биһигини хаста даһаны текстуруйэн репетициялаттылар. Сарсыардаттан киһээнтгэ диэри 3-4 репетициялаатыбыт быһыылаах. Кэнсиэр саһаланыаһар дылы биир да коллектив эбиллибэтэ. Арай кердеһпутунэ биһиги уонна кэрийдэр эрэ бааллар. Кемелеһееччу уолбутун ыныран ыйыттыбыт. Онон билбиппит – Соһуруу Корея улахан театрыгар кэлэн турар эбиппит, Европаһа биллэр Корея улахан балетын кытары биһиги Саха сирин коллектива буолан кэнсиэрдээри сылдыар эбиппит. Бары уолуйан саната суох хааллыбыт. Сотору соһус буолан баран эрэх-турах сананан эттим: «Биһиги кэрийдэртэн ураты норуоппут. Сир шарын уһук хоту сытар Саха сирин дьоно манлык ырыалаах-тойуктаах, ункуулээх-битиилээх, ураты культуралаах норуот буоларбытын кердереһун!» "диэн оболорго эрэллээх соһустук санааларын

кетехтум. Киэһэ концерт кэнниттэн фестиваль президенэ Моон, Москва куоракка Россиятаабын норуот айымньытын дьиэтин директорыгар эбэрдэлээн телепуеннээбит уонна махталын биллэрбит. Республика президиэнигэр, салайааччыларга махталбын тириэрдин диэн илдьиттээбит.

Иккис фестиваль - «Комус дракон» диэн ааттаах. Бу фестиваль! Собуруу Корея президенин енетунэн ытыллар. Сир шарын араас муннуктарыгар олорор корейецтарын мунһан спортка, культураба курэх куон керсууһу тэрийэллэр эбит. Бу бэйэтэ олимпийскай оонһуу курдук киэн хабааннаах, урдук таһымнаах норуот бырааһынньыгынан биллэр.

Ыраах сирдэргэ сылдыарбытыгар биһигини кытары куруутун бииргэ буолар, арчылыы арыаллыы сылдыар киһибитинэн Саха культуратын утуелээх улэһитэ Анастасия Афанасьевна Кардашевская буолар. Сана сир, дойду тыһынын кытары ситимниир, алтыһыннарар, терут норуот итэһэлигэр оболору уһуйар ытыктыыр киһибит буолар. Биһиги киниттэн элбэһи ылабыт, угускэ уерэнэбит уонна олус махтанабыт!

Тайвань. 2006 сыллаахха Эйээрик обо фольклорнай ансаамбылын кытары Кытай провинциятыгар Тайвань арыытыгар фольклор фестивалыгар айаннаатыбыт. «Эрэл ункуу коллективиттан биэс обо кытынна.

Кыракый «Эйээриктэри» кытары улэлэспиппит син добуоччу бириэмэ ааста. Анастасия Афанасьевна куоракка олохсуйуобуттан ыла, оболор ыллыыр-туойар, устунан ункуулуур буолуохтарыгар дылы билэбит. «Эйээриктэн» улаатан, оскуолаларын бутэрэн баран Мария Куличкина, Иванида Бугулова «Эрэл» коллективка кэлэн ырыаба ункуугэ дьарыктана сылдыаллар. Киһи ис кыабын арыйарга Настаа ураты керуутэ айар улэ суруннуур суолун буларыгар енете улахан. Анастасия айылбаттан чараас, ыраас эйгэлээх киһи, ол иһин улэлииригэр обо таһымын, ис кыабын керен билэр. Кыахтаах обону дэбигис тургэнник арыйар. Уерэх, уһууллуу ыарахан уустуктардаах тугэн, бэйэни кыанар, улэ ыарахаттарыттан толлубат, тулуурдаах эрэ обо коллективка хаалар. Оболор аһаһас буоланнар дэбигис тургэнник дьону кытары алтыһаллар, биир уелээннээхтэрин кытары билсифэллэр, араас оонһуулары тэрийэллэр уонна бэйэлэрин туда мунһаллар.

Ханна да тийдэллэр фестиваль тапталлаах оболоро - «Эйээриктэр». Фестивальга «Кыталык ункуутэ», «Кымыс ункуутэ», «Ситим ункуутэ», «Тордуйа», «Олуехумэ оһуохайа» уонна кыраларга туруоруллубут ункуулэр «Кылыынкай», «Кириэс тебе», «Манан таба» программаба киирэн керееччу биһирэбилин ылыан ылбыта.

Биһиги кыракый «Эйээриктэрбит» аттыбыгар сылдыалларыттан олус уерэбит, элбэххэ уерэнэбит уонна кинилэргэ махтанабыт!

Годы суверенитета Республики Саха (Якутия) стали началом нового этапа в развитии якутской национальной культуры, и послужили возрождению традиционного танцевального искусства. Кинетика якутских обрядов, сложившаяся в течение многих веков является константой, которая помогает сохранить внутри этнического искусства самобытную центральную зону культуры. Истоком этнической традиции является традиционный народный танец, включающий ритуальные и обрядовые танцевальные танцы. Так, например, многие якутские танцы связаны с окружающей природной средой и защитой от злых сил.

Наиболее показателен в этом плане круговой хороводный танец якутов Осуохай. Движение кругового хождения-топтанья по часовой стрелке, т.е. по солнцу, на Ысыахе (традиционный Новый год якутов период самого высокого солнцестояния) вокруг сакрального центра, символическим воплощением которого является Мировое дерево – Аал Кудук Мас выполняет функцию очищения-ограждения этого пространства от скверны Хаоса, а также моделирования нового чистого. Благополучие, процветание, и счастье достигалось на Ысыахе, посредством жертвоприношения с обязательным исполнением кругового хороводного танца вокруг Мирового дерева. Считалось, что хороводный танец обладает магической способностью удаления чужого мира и поэтому одной из его основных функций является поднятие души священного животного на небеса. Пропаганда древнего осуохай – яркий пример восстановления духовных ценностей и целой системы уникальных знаний традиций и культуры якутского народа.

Таким образом, через призму сохранения и развития традиционной танцевальной культуры прослеживается жизнеспособность и культурная целостность целого народа в новых исторических условиях. Возрождение таких тенденций обусловило активизация фольклорного содержания творческой деятельности танцевальных коллективов народного танца. Желание выразить новые, более глубокие философские представления о мире и поиск новых форм воплощения традиционных якутских образов приводят к необходимости создания развернутых театральных действий. Ярким примером, воплотившим всю глубину и знания танцевального искусства народа Саха, является творческий коллектив народного театра танца Эрэл.

История коллектива – это неотъемлемая часть истории самобытной народной хореографии Якутии.

Народный танец является не просто культурным явлением, отражающим художественными средствами окружающую действительность, но будучи частью этнической культуры способен оказывать влияние на формирование и развитие этнической идентичности и этнической культуры.

В народном танце человек приобщается к культуре своего народа и, сопоставляя себе и других, осознает свою причастность участие, молодежи в коллективах народного танца, а также посещение множества мероприятий помогают молодому поколению в становлении гармонически развитой личности и произвести этническую самоидентификацию на высоком уровне. Этот процесс наиболее действенен в том плане, что он происходит одновременно с двух позиций - исполнителя и зрителя, так как художественный образ национального танца сопереживается зрителем и воплощается исполнителем-танцором. Специфическая способность танца оказывать психофизическое (эмоциональное) воздействие делает процесс самоидентификации еще более действенным и быстрым. Высокий уровень восприятия и главное, «понимания», национальных танцев - есть показатель этничности зрителя.

Успешная творческая деятельность танцевального коллектива «Эрэл» вот уже на протяжении 30 лет связана с именем его бессменного художественного руководителя заслуженного работника культуры РС(Я) С. П. С. П. Толстяковой. Ансамбль национального якутского танца «Эрэл» был основан при дворце культуры и техники профсоюзов ЯАССР в 1982г. Особую роль в создании и становлении ансамбля «Эрэл» сыграли в свое время замечательные пропагандисты народного творчества художественный руководитель республиканского Дворца культуры и техники Л.А.Голубцова, заместитель председателя Рескома профсоюзов ЯАССР Колпашиков, директор Дома самодеятельного народного творчества профсоюзов ЯАССР Л.Н.Васильева.

Молодой балетмейстер с самого начала своей деятельности проявила недюжинные способности организатора. Она сумела собрать и сплотить вокруг себя одаренную молодежь, которая за короткий срок освоила язык народного танца. В ходе формирования коллектива большое внимание уделялось не только воспитанию сценической культуры, но и внутренней дисциплине каждого участника. С первых дней своего существования в коллективе установилась дружеская, теплая атмосфера. Многие участники до сих пор с ностальгией вспоминают эти дни, заполненные постоянным стремлением творческого самовыражения и бесконечного радостного состояния души. Социальный состав участников ансамбля был по настоящему демократичен - основными его участниками стали студенты ЯГУ, студенты средних профессиональных образовательных учреждений, рабочая молодежь и школьники старших классов г. Якутска.

Основное направление творческой деятельности ансамбля в первое время было овладение танцевальной культурой народного танца и постановка народных танцев в качестве концертных номеров. Одной из первых ярких постановок является - хореографическая сюита «Дружба народов СССР», показанная в праздничной городской культурной программе 1983г. Постановка таких номеров, как молдавский танец, украинский гопак, бурятский танец, калмыцкий стали этапным моментом в становлении молодого коллектива. Особенно зрители тепло встречали задорный номер с оригинальным традиционным калмыцким танцевальным движением - вибрацией корпусом. Именно этот танец стал на долгие годы визитной карточкой ансамбля.

Вместе с тем особое внимание уделялось постановке якутских народных танцев. Постановщики народных танцев в 70-х годах в силу специфики советского времени, антирелигиозной направленности культурной деятельности не могли уделять должного внимания обрядовым движениям, ритуальным действиям в танцевальном фольклоре якутов. В основном для постановок использовались стилизованные движения народных танцев якутов или адаптированные к якутской традиции движения танцев других народов. Общей тенденцией тех времен был процесс взаимодействия с русским хореографическим искусством, использование канонов академического танца. Внимание уделялось иногда больше экзотической внешней форме в ущерб богатой содержательной части народных танцев.

С. П.Толстякова, преодолев соблазн легкого пути, сделала серьезный выбор в пользу народного фольклора как основы своих постановок. Это весьма трудоемкий процесс, так как требует скрупулезного, долгого исследования традиционного хореографического, этнографического материала. Фольклорное направление в постановках С.П.Толстяковой получило успешное развитие, благодаря тесному сотрудничеству балетмейстера со специалистами в области этнографии якутов, со знатоками народной хореографии, авторами исторических произведений. В 80-х годах исследовательский интерес к творчеству выдающегося олонхосута и танцора народных якутских танцев С.А.Зверева повлек за собой появление в репертуаре ансамбля танцы «Сэлбирэскэ» и «Алгыс», «Танец орла» и «Узоры». Большую помощь, содействие при восстановлении и постановке танцев С.А.Зверева оказала доктор искусствоведческих наук, заслуженный работник культуры РС (Я) А.Г. Лукина.

В 1985г. по материалам М.Я.Жорницкой осуществлена постановка танца «В долине стерхов». В этом же году осуществлена постановка хореографической композиции «Край мой северный», где главным содержанием сюжета танца стал охотничий промысел. Это первая постановка, которая была исполнена на «большой сцене» России во время XVIII съезда профсоюзов СССР в Кремлевском дворце съездов в Москве.

После освоения основ народной пластики молодой коллектив приступает к созданию одноактных хореографических композиций. Они рождаются в результате творческого поиска балетмейстера более зрелищных форм воздействия на зрителя. Отдельные танцевальные номера не могли выразить целостного восприятия танцевальных образов. Также немаловажное значение приобретает рост хореографического уровня танцоров ансамбля «Эрэл». Одним из первых научных консультантов стал к.и.н. П.А.Слепцов. Так, в 1986 г. осуществлена постановка хореографической композиции «Свадебный ысыях». Это была первая попытка посредством танца показать многообразный мир традиций и ритуалов старинных якутов.

Специфика фольклорного коллектива - это синтез народного пения тойук и танца. Сценическое воплощение мифологических образов, обращение к фольклорным сюжетам вызывали настоятельную потребность в сотрудничестве с народными исполнителями. Ансамбль народного танца «Эрэл» одним из первых стал привлекать их для участия в своих постановках. Исполнение традиционных танцевальных элементов в сопровождении песенного национального фольклора способствовало яркому воплощению сценических образов, и придавали им особую завершенность и достоверность. До сих пор многие зрители помнят эти имена - Н.И.Софонов, Г.Федорова, П.П. Кумечко, Р.Я.Егоров, А.А. Кардашевская.

В 1987 году г. в репертуаре ансамбля появился одноактный спектакль «Легенда о хосуне » по мотивам произведения Далана «Глухой Виллой » . Героическое время «кыргыз» предстало перед зрителями в танцевальных мужественных образах хосунов и их предводителей.

В 1989г. впервые на сценической площадке в творческом содружестве с известным пропагандистом осуохая, д.ф.н. Н.Е.Петровым был поставлен традиционный круговой хороводный танец «осуохай». Сценический вариант осуохая «Тусулгэ ункуутэ» органично сочетал различные варианты якутского осуохая и отражал все главные элементы танца - от запева и ритмичной части до прыжковой, динамичной части. Этот танец был очень специфичен, так как во многом успех исполнения зависит от настроения и мастерства запевалы.

Первыми исполнителями женской и мужской партии запевал были Анатолий Скрыбин, Наталья Стручкова и Наталья Федорова.

Несмотря на особое внимание к постановке фольклорных танцев, в репертуар ансамбля входят разнообразные танцы, отражающие быт и настроение современных якутов. Неизменный успех у зрителей имели танцы «Девушки из фермы», «Хомусистки», «Якутяночка», «Сенокос», «Танец с платочком», «Приветственный танец с чоронами», «Охотники» и т.д. Продолжалась традиция исполнения народных танцев других народов в репертуаре ансамбля появились «Башкирский танец», «Киргизский танец», «Татарский танец». Не оставался «Эрэл» в стороне и от современных тенденций. Зрители тепло встречали эстрадные танцы в исполнении участников «Эрэла»: рок-н ролл, ламбада, диско, рэп.

Признавая приоритет балетмейстера в творческом успехе ансамбля, нельзя не отметить в нем не менее важную роль музыкального сопровождения. На начальных этапах «Эрэла» как самодеятельного ансамбля в его составе была образована очень сильная вокальная группа. Высокое исполнительское мастерство членов вокальной группы «Эрэла» помогло завоевать большую популярность в республике. Их знали и ждали зрители многих районов Якутии. С деятельностью вокальной группы связано начало творческого пути вокального дуэта этнической музыки Германа и Клавдии Хатылаевых - заслуженных артистов культуры РС(Я), известной эстрадной певицы отличника культуры РС(Я) Анастасии Белолобской. В вокальной группе началась артистическая карьера Айталины Адамовой - народной артистки РС(Я), оперной примы России.

Новый виток в постановке фольклорных танцев приходится на 90-е годы. В это время появляются знаменитые танцевальные постановки, воссоздающие древние ритуалы якутов - «Анахсыт тардыыта», «Танец воинов», «Арчы ункуутэ» (танец обряда очищения), «Ситим ункуутэ», «Уот ункуутэ» (танец обряда поклонения огню) и др. Особое значение при постановке этих номеров сыграло творческое сотрудничество с непосредственными носителями и знатоками старинных ритуалов, шаманских камланий - А.С.Федоровым, Л.А.Афанасьевым-Тэрис, с членами семьи С.А.Зверева - Д.Зверевым, Т.Зверевым, М.Кириллиной.

Вместе с тем, основное внимание С.П.Толстяковой обращено на создание качественно нового танцевального действия – этно-балетные композиции. Именно театр, по ее мнению, обеспечивает качественно новый уровень исполнения и восприятия национального танца. Возросший хореографический уровень участников коллектива позволили балетмейстеру расширить границы исполнительского мастерства и танцевальных

композиций. Усложнились партии главных героев, стали масштабнее массовые сцены. Балет «Восход девятой луны» был осуществлен в содружестве с проф., д.ф.н. К.Д.Уткиным.

Театральные возможности обеспечивает качественно новый уровень исполнения и восприятия национального танца. В сложившейся ситуации очень важно было сохранить бережное и уважительное отношение к танцевальному наследию (танцевальному фольклору), чтобы современная тенденция все превращать в шоу и тем самым ломать сложившиеся веками каноны не одержала верх и здесь. Сима Петровна сумела найти своё решение этой проблемы. В ее постановках установилось гармоничное сочетание правил современного массового театрального действия и старинных обрядов. Используя свободную пластику, в сочетании с традиционными движениями были созданы неповторимые танцевальные образы якутского эпоса - героев Верхнего, Среднего и Нижнего миров в этно-балетах «Ахсым Бэргэн» (автор либретто Иван Семенов), «Удкаганки Уолумар и Айгыр» (автор либретто и научный консультант - к.ф.н. А.Е.Захарова), «Сын солнца-золотой человек» (научный консультант А.А.Кардашевская- Кубэйэ). Хореографические композиции «Хара саһыл» (по мотивам С. К. А.Зверева) и «Сон шамана» (А.Кулаковский) были приурочены к празднованию юбилейных дат творчества и жизни великих представителей якутской культуры.

Одним из интересных постановок последних лет является сценический вариант старинного олекминского осуохая, созданный при содействии известного музыковеда Г.Г.Алексеевой. Музыкальное сопровождение - хороводная песня олекминского осуохая записана со слов народного исполнителя Д.Семенова.

Этнографическая достоверность сценического костюма, выбор определенной гаммы цвета, использование различных атрибутов играет важное значение в процессе создания танцевального образа. Во многом успехами в своей творческой деятельности «Эрэл» обязан кропотливому, трудоемкому труду художников С.Колесовой, А.Гоголева, С.Петровой, С.Ивановой. Благодаря их творческой фантазии и профессионализму, традиционные костюмы приобрели необходимую для танцевального исполнения легкость и в то же время сохранили элементы, отвечающие глубокому содержанию образа. На протяжении всей своей концертной истории, «Эрэл» использовал различные виды музыкального сопровождения своих танцев: баян, оркестр народных инструментов, симфоническая музыка. Музыкальное оформление современными средствами в сочетании с народными инструментами позволило глубже и полнее раскрыть танцевальные образы, передать тончайшие оттенки во взаимоотношениях

главных героев. В разное время музыку к постановкам «Эрэла» готовили талантливые композиторы и аранжировщики - А. Егоров, А.Томский, Н.Петров, В. Ноенохов, П.Павлов, В. Зырянов, З.Степанов, В.Ксенофонтов, Герман и Клавдия Хатылаевы и др.

Танцевальные образы постановок С.П.Толстяковой поражают зрителей красотой движений и глубиной философского осмысления духовного мира якутов. Сима Петровна, обладая невероятной природной интуицией в выборе танцевального материала, обширными знаниями в области традиционной хореографии, сумела достигнуть максимального эффекта достоверности в постановках народного танца. Ее обрядовые танцы настолько гармоничны, что у зрителей создается впечатление реального соприкосновения со старинными ритуалами.

Результаты творческой деятельности за 30 лет существования показывают, что «Эрэл» вышел за рамки просто танцевального коллектива, наряду с традиционными эстетическими, развлекательными функциями, он выполняет серьезные задачи воспитательного и методического плана. За прошедшие годы С.П.Толстякова из хореографа, балетмейстера народных танцев превратилась в серьезного исследователя национальной хореографии. Благодаря неустанным поискам, встречам с прямыми носителями во время специальных экспедиций она сама стала большим знатоком народных традиций. Подвижническая деятельность С.П. Толстяковой позволила стать «Эрэлу» ведущей республиканской творческой «лабораторией», где научные теории и знания воплощаются на практике - идет процесс восстановления давно забытых старинных ритуальных танцев. Народный театр танца «Эрэл» стал настоящим явлением не только в истории национальной хореографии якутов, но и в истории якутской культуры в целом.

кандидат исторических наук, профессор кафедры всемирной истории и этнологии, Стручкова Н.А.

Я танцевала в самом первом составе с 1983 по 1990 год. Меня привела подруга Настя Тастыгина. На первом курсе для посвящения в студенты нужно было поставить танец, и мы решили попросить помочь в этом Симу Петровну. Пришла, да так и осталась в ансамбле. Год репетировала в подготовительной группе, потом перешла в основную, и сразу же поехали на гастроли в Амгу. С учебой проблем не было, да и других занятий для молодежи в то время было мало, поэтому мы с удовольствием занимались танцами. Помню, как по вечерам после репетиций, гастролей нас провожали наши парни. Иногда шли пешком по ночным улицам. Такси не было,

автобусы по ночам тоже не ходили. Нас ничего не пугало. Всяких веселых историй с той поры можно вспомнить уйму. Как-то мы поехали в Вилюйск. Уже выходить на сцену, а оказалось, что мы забыли сапожки в гостинице. Что делать? Взяли и надели черные мужские сапоги для калмыцкого танца. У нас ноги 36 размера, все ростом маленькие, худенькие, а сапоги 42-е, да еще каблуками. Мы пытались не смотреть друг на друга, чтобы не рассмеяться, А из занавески такой грозный кулак Симы Петровны. Да тут еще дети с первых рядов орут: «Смотрите, смотрите, какие у них сапоги интересные!», Было весело, хотя в то время было не до смеха. А еще мы к своим косам приплетали искусственные шиньоны. Когда кружились на сцене, они разлетались в стороны и сцеплялись за чужие. Один раз у меня коса и оторвалась Лежит в центре сцены, парни цепляют со ногами, хотят незаметно откинуть за пределы сцены, а она из натурального волоса, тяжелая и никак не сдвигается, лишь извивается как змия, Мы потом хохотали, вспоминая, как парни пинали эту косу, чтобы зрители не заметили. Вообще годы в «Эрэл» вспоминаются только с удовольствием. Здесь мы приобщились к искусству, встретились с множеством интересных людей и подружились. С некоторыми до сих пор дружим семьями. Спасибо за это Симе Петровне, нашему родному театру танца «Эрэл»!

Саргылана Заболоцкая.

Почти каждая девочка с маленьких лет мечтает петь или танцевать, но у многих эта мечта не сбывается. У Айталины Алексеевой постоянной участнице ансамбля «Эрэл», до сих пор остаются самые прекрасные воспоминания...

А.К: Я знаю, Айтанина Александровна, что вы пришли в танцевальный ансамбль «Эрэл», когда учились в седьмом классе, Неужели вам не было страшно? Ведь там были уже взрослые люди: рабочая и студенческая молодежь. Вы так верили в себя?

А. А.: Конечно, был страх, но вера в мое танцевальное будущее была всегда рядом, В то время я была подростком и еще этого не осознавала. Но школа Дворца пионеров помогла мне войти быстро в коллектив. Сима Петровна отнеслась очень ответственно и взяла расписку от родителей, всегда была рядом, Это были самые прекрасные годы, потому что профессионализм Симы Петровны, ее железный характер, педагогические данные помогли мне в становлении характера. Но даже сейчас, спустя годы, перед выходом на публику, я всегда очень волнуюсь и чувствую большую ответственность. Я рада, что моя детская наивная мечта танцевать, танцевать и приносить

радость и красоту людям, повлияла на становление моей личности. Мое кредо: быть собранной, обязательной и требовательной к себе и к своим поступкам.

А.К : Зная тебя твою живую, плодотворную энергетику быть всегда и во всем первой, но всегда ощущаю твою тонкую, нежную и чувственную натуру и все-же, какой самый любимый образ?

А.А.: Я четко знала, что от меня желает получить Сима Петровна в танце, И еще я должна признаться, что в этот период нашу семью постигла большая утрата, Умер мой отец он был..... И Сима Петровна очень помогла, я ей благодарна. Теперь, на данный момент, я танцую от народного до современного танца, часто бываю на многих мероприятиях и с удовольствием и радостью принимаю активное участие.

А.К.. А случались ли у вас курьезные случаи?

А.А. Ой, конечно, однажды, во время выступления у Прокопия, моего партнера в лирическом дуэте расстегнулась пуговица на брюках (одел меньшего размера), был страх, что они вот-вот упадут. Но я держала «лицу» перед зрителями (там были мои сокурсницы), но как только была спиной к зрителям, то с гневом раздраженно пищала: «Проня , уйди за кулисы» но он игнорировал и продолжал танцевать. Я уже не знала, что делать, и тут Сима Петровна, уловив момент, схватила Проню утащила за кулисы. Еще, как-то после полевой практики, я очень сильно поправилась на 5-8 кг, и не влезала в костюм «сэлбэрэскэ». И девочки перед выступлением пришивали его нитками прямо на мне, и сверху прикрывают «илин кэби4эрэм». Но потом, пришлось сесть на диету...

А.К.. Я назвала интервью «Эрэл- надежда, вера т любовь», мы поняли и про надежду и про веру, а вот про любовь? Многие из вашего коллектива создали семьи, это правда?

А.А.: Да, у нас родилось очень много супружеских пар, можно судить даже по именам рожденных детей: Надежда, Эрэл, я знаю, многие из нас хотели назвать Симой, но она запретила. А вот еще случай, однажды моя маленькая дочь спросила: «Кто такая Сима Петровна? Это моя родственница?» и мы, почти хором с Петром ответит: « Нет, это тетя, которая нас познакомила...» Благодаря Симе Петровне мы объездили почти все районы Якутии, побывали в городах Дальнего Востока, приняли участие на 17 съезде профсоюзов в г..Москве, увидели мир своими глазами и все эти годы пронизаны только надеждой в лучшее будущее, верой в себя и близких и любовью к великой могучей Родине.

Интервью вела Алла Абрамова.

Первое выступление и заявка танцевального коллектива «Эрэл» о себе. И вот первое достижение: в 1983 году ансамбль «Эрэл» - лауреат республиканского фестиваля «Танцует Якутия». Где коллектив представил на конкурсный просмотр танец "Сэлбэрэскэ" (ритуальный танец) по материалам знаменитого олонхосута и тойуксута Сергея Зверева "Сайылык кыргытара" (девушки лета) и "Кыталыктар кырдалара" (танец стерхов) Уже через два года, в 1985 г. коллектив приглашают в Кремлевский Дворец съездов в г. Москву, для участия в торжественном концерте, посвященном делегатам в XVIII съезда профсоюзов. А дальше идет хронология ее неумного труда и талантливого самобытного мировоззрения... 1987 г. - Толстякова С.П. - лауреат 1 республиканского конкурса балетмейстеров Якутии, присвоен нагрудный знак ВЦСПС «За высокие достижение в художественной самодеятельности», лауреат республиканского конкурса творческой молодежи «Лучший дебют года».

1988 г. - Дни якутской литературы и искусства в Иркутской, Амурской областях и Хабаровском крае.

1989 г. - гастролы в г. Улан-Удэна "Дни литературы и искусства Якутии".

1991г. - обладатель Гран-при 1 республиканского конкурса балетмейстеров.

1992 г. -гастролы в г. Чита, "Дни литературы и искусства Якутии"

1993 г. - Международная конференция «По проблемам эстетического воспитания молодежи», г. Москва; Всесоюзная научно-практическая конференция «Фольклорное наследие народов Севера и Северо-Востока Сибири», г. Владивосток.

1996 г. - Лауреат премии Министерства по делам молодежи, туризма, физической культуры и спорта в области молодежной политики.

1997 г. - «Эрэл» - переименован в национальный театр танца.

1998 г. - Толстякова С.П. - «Отличник культуры РС(Я)».

2000 г. - Толстякова С.П. - заслуженный работник культуры РС(Я). Вышла в свет публикация авторской программы «Методика образной пластики в якутском танце», в которой разработана концепция школы традиционного танца Центра культурологического образования ГУ Арктика: научный руководитель - доктор философских наук, заслуженный деятель науки РС(Я), профессор К.Д.Уткин.

2001г. - серебряная юбилейная медаль к 100-летию со дня рождения Зверева-Кыыл Уола.

2000-2001гг. - стипендиат Президента РС(Я) 2002 г. - Благодарственное письмо мэра г. Москвы за участие в Рождественских мероприятиях в г. Москве.

2004 г. - «Эрэл» - экспериментальная площадка Департамента духовного развития Министерства культуры РС(Я).

2007 г. - Толстякова С.П. - награждена Серебряным знаком Правительства РС(Я) «За вклад в духовное развитие РС(Я)» и Благодарственным письмом Вице-президента РС(Я). Издан иллюстрированный фотоальбом, посвященный 25-ти летию «Эрэл»

2009 г. - Толстякова С.П. издала 1 часть научно-методического пособия «Танец солнца»

2010 г. - Толстякова С.П. - награждена Золотым знаком Президента РС(Я) «За вклад в духовное развитие РС(Я)» и Благодарственным письмом Правительства РС(Я). Издала 2 часть научно-методического пособия «Танец солнца». Награждена Нагрудным знаком «За вклад в развитие народного творчества РС(Я)» Министерства культуры РС(Я), в связи с 50- летием со дня рождения и 30-летием творческой деятельности.

2011 г. - награждена Благодарственным письмом Вице-президента РС(Я) и серебряным нагрудным знаком ГУ АРКТИКА.

2012 г. - награждена Благодарственным письмом Министра культуры РС(Я) за личный вклад в проведении мероприятий в гг. Хабаровске, Москве, Санкт-Петербурге, посвященных 385-летию вхождения Якутии в состав России. НТТ «Эрэл» - творческая лаборатория танца якутского Государственного театра «Олонхо» РС(Я), .

За эти три десятилетия пройден плодотворный становления от обыденного кружка до признанного всеми уникального, известного театра танца «Эрэл». Но ее неутомимая энергия, новаторские взгляды на пластику якутского танца, новые поиски в постижении фольклорного наследия будут всегда вновь и вновь открывать все более далекие горизонты танцевального искусства народов Саха. НТТ «Эрэл " - это всегда сохранение и развитие якутского народного танца на неиссякаемых источниках традиционного творчества. Гармоничное сочетание фольклорного материала, выстраданное танцевальным языком и неиссякаемый талант организатора С.П. Толстяковой, не только открывает новые пласты якутского танцевального искусства, но и является ярчайшим явлением в нашей реальной действительности. Только ей удалось создать единый организм коллектива, где всегда рядом: очаровательная и скромная балетмейстер Екатерина Павлова, стойкая и жизнерадостная, всеми любимая режиссер- балетмейстер Далана Федотова, всегда в меру спокойный музыкальный руководитель Александра Андреева, прекрасная, ответственная Айталиня Федорова. Сима Петровна всегда с благодарностью и трепетом относится к своим научным консультантам: самому первому - Слепцову Платону Алексеевичу, который

только, что окончивший Санкт-Петербургский университет помог в постановке «Свадебного ысыаха», своему педагогу Ангелине Лукиной, консультировавшей танцы Зверева: «Узоры», «Алгыс». Научный консультант Агафья Еремеевна Захарова помогла в постановке танцев «Удаганки». Спектакли «Уолумар» и «Айгыр», Мария Боппоенова и Саргылана Адамова. Огромную роль в любом спектакле и танцах играют костюмы и это художники: Светлана Ивановна Петрова, Софья Колесова, Дария П, и наконец Ивановна Жиркова.